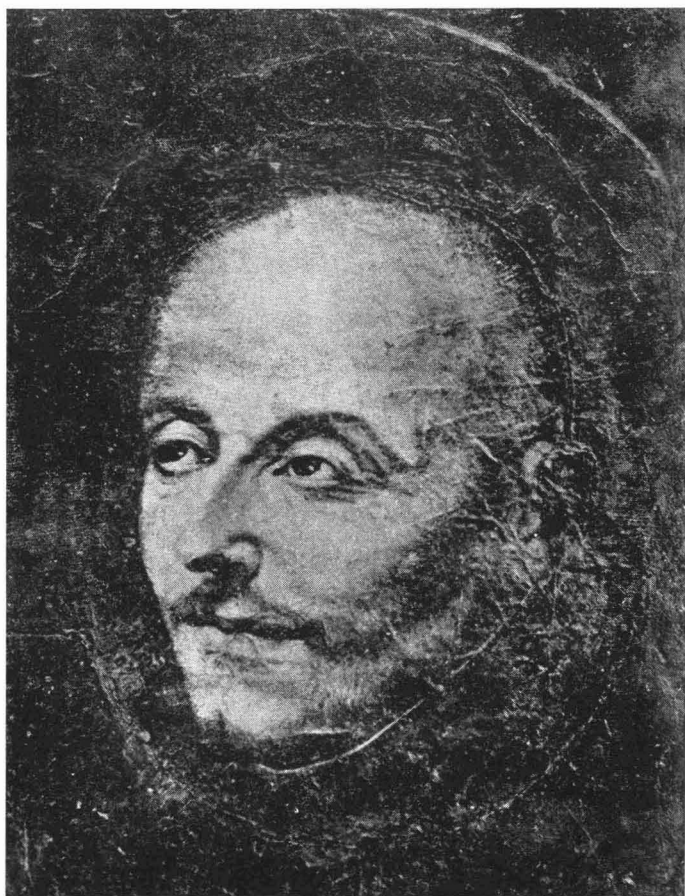

Jezsuita szellem

IRTA:
GÁLFFY LÁSZLÓ S. J.

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST, 1942
KORDA R. T. KIADÁSA

A. SANCHEZ COELLO PINX.

FOTOTIPIA DE HAUSER Y MENET.-MADRID

Donatino
de boyola

JEZSUITA SZELLEM

IRTA:
GÁLFFY LÁSZLÓ S. J.

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST, 1942
K O R D A R. T. K I A D Á S A

45/1942. Imprimi potest. Budapestini, die 24. Januarii 1942. Eugenius
Somogyi S. J. Praep. Prov. Hungariae. — Nr. 2247/1942. Nihil obstat.
Dr. Joannes Bárd censor dioecesanus. Imprimatur. Coloczae, die 28.
Martii 1942. Dr. Victor Horváth oppus vicarius aeppalis.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepreghy-u. 2.

Előszó.

Sokan igyekeztek már világosságot deríteni a „jezsuita szellem” titkára, de vajmi gyakran a rend működésének inkább csak a külső, változatos tüneményeit hajszolták. Érdekesítő adathalmazakkal és kápráztató pillanattfelvételeikkel legfeljebb annyit értek el, hogy a jezsuiták működésének irányító és hatóerői sokak szemében még talányszerűbbek lettek, mint azelőtt. Az ilyen felszínes leírások hasonlítanak ahhoz, mint amikor valamely műépítményről vagy hatalmas templomról úgy adunk ismertetést, hogy csak kívülről írjuk le annak méreteit és formáit, csak kívülről nézzük ablakfestményeit, de nem megyünk be a templomba. Pedig kívülről sok minden érthetetlen és láthatatlan, ami csak akkor lesz világossá, ha belülről próbáljuk nézni.

Mi belülről vizsgáljuk a jezsuita rend életét. És ebben a vázlatos tanulmányban nem a négyszázéves szerzet öt világrészre kiterjedő, rendkívül sokrétű működésének vagy fényes sikereinek és viharos üldöztetéseinek képeit akarjuk lepergetni, hanem a rend tevékenységének benső rúgóit és legbensőbb éltető szellemét igyekszünk megvilágítani.

Ennek a munkának első kiadása a „Négyszázéves Jézustársaság” című tanulmánysorozatban jelent meg. Ebben a második kiadásban tovább dolgoztunk tanulmányunkon, hogy — ha nem is kimerítő, de mégis — teljesebb képet adhassunk a jezsuita szellem fővonásairól.

1942 február 2-án.

I. A Világmegváltó munkatársai.

Ha a jezsuita tevékenység éltető szellemét belülről vizsgáljuk, mindenekelőtt azt a kapcsolatot kell szemügyre vennünk, amelyben a Jézustársaság magának Krisztusnak személyével áll. Mi ennek a kapcsolatnak a jellegzetessége?

Talán az-e, hogy a jezsuiták bensőségesse, elevenné akarják tenni ezt a viszonyt? Nem, ebben megegyeznek minden komoly kereszténnyel. Az-e, hogy a jezsuiták Jézust állítják életük központjába, vagyis szívvel-lélekkel „krisztocentrikus” gondolkodásúak? Ez sem, mert minden kereszténynek, minél inkább tudatára ébred keresztény voltának, ilyennek kell lennie. Az „antropocentrikus” kereszténység: fából vaskarika.

Azt sem akarják a jezsuiták a többi keresztények és főleg a többi szerzetesek előtt a maguk számára lefoglalni és kisajátítani, hogy csak ők Jézus igazi „társai”. Jézus minden kereszténynek született társa és testvére — se nascens dedit socium — s a „Jézustársaság” elnevezés semmiesetre sem óhajt ebben az irányban valami különleges kiváltságot tulajdonítani a rendnek. A jezsuiták nem tekintik magukat Jézus díszörségének, amely a díszhelyeket foglalja el Jézus mellett; nem akarnak az Úr ünnepi kísérete lenni, sőt külön fogadalommal kötelezik magukat, hogy például egyházi méltóságokat nem keresnek és nem fogadnak el.

A jezsuiták Krisztus egyszerű, mindennapi *munkatársai akarnak* lenni, meg akarják vele osztani az ő egyszerű, szegény és áldozatos életét és azt a kelyhet is, amelyet az Úr a díszhelyekre kívánczósó apostoloknak kínált, az üldöztetés és szenvedés poharát. Társul akarnak

szegődni Krisztushoz, nemcsak a békés szemlélődés útján, nemcsak az angyalénektől zengő Betlehemben, nemcsak a csendes Názáretben, nem is csak Bethániában, hogy ott a nyugodt szemlélődés idilli fénye sugározza be lelküket. A táborhegyi Krisztus boldog látásában sem akarnak megpihenni és ott állandó hajlékot építeni. Hanem elkísérik Jézust az apostolokkal együtt a megváltói munka mezeire, hogy megvigyék és szétáraszák az evangélium világosságát a föld minden részére és minden népére, hogy Krisztus királyi uralmát mindenütt diadalra vigyék.

A rendalapító úgy látta, hogy neki és társainak ebben az apostoli munkában Krisztus nemcsak valamely részletmunkát szánt, hanem a mindenre kiterjedő, sokoldalú s az egész földkerekséget felölelő tevékenységet.

Szent Ignác sokáig hordozta lelkében ennek a hivatásnak gondolatát, sokszor tört elő szeretettől égő szívéből eget ostromló imádság ennek az eszmének megvalósításáért. Éppen mielőtt döntő fontosságú lépéseket tett Rómában a rend megalapítása érdekében, feszültségig hevítette lelkét a vágy, hogy Jézus dolgozótársakul fogadja övéit az ő világmegváltó művében. Róma közelében a Storta-kápolnában nemcsak boldogító biztosítékot kapott Istentől, hogy „Rómában kegyes lesz irántuk”, hanem Szent Ignác kijelentése szerint ott avatta a mennyei Atya őt és társait is az ő Fiának munkatársaivá és Jézus maga akkor fogadta őket királyi zászlaja alá.¹

Szent Ignác számtalanszor visszatér erre az eseményre és azóta Jézust úgy tekinti és úgy állítja társai elé, mint *„akivel együtt kell menniök, együtt kell dolgozniök és együtt kell szenvedniök”*. Újra és újra kitört tettekre kész szívéből a nagy kérdés, amit a lelkigyakorlatokban tanítványainak lelkébe is beleégetett: *„Mit kell tehát tennem Krisztusért, és mit érte szenvednem?”*

„Mit kell tennem?” Mit is kell Krisztus munkatársainak *elsősorban* tenniök? Krisztussal kell eltelniök. Hogyan is lehetnének különben az ő önzetlen és áldozatos lelkű munkatársai? Hogyan is valósíthatnák meg szán-

dékait, hogyan folytathatnák világmegváltó művét, ha nem Krisztus gondolkozása, szándékai és szíve vágya éltetné őket? „Ki ez a különös ember?” — mondogatták Ignácról még alkalai egyetemi hallgató korában. — „Ki ez a különös ember, aki folyton csak Jézusról beszél, aki mindig csak Jézus követésére és szeretetére buzdítja az embereket, akinek, úgy látszik, csak egy vágya van: Jézus minél nagyobb megdicsőítése?” Igen, ez az egy vágy tüzeli Ignácot, amikor társakat toboroz, akiket Jézus szeretetének és szolgálatának kell egybefűznie. „A legkiválóbb egységesítő erő, — mondja Szent Ignác — amely a Társaság tagjait egymásközt és az ő fejükkel egybefoglalja: a mi Istenünknek és Urunknak, Jézus Krisztusnak a szeretete.”² Ez a szeretet pedig csak akkor lehet igazán éltető erő, ha „a világnak és az önszeretnek meghalnak és egyedül Krisztus Urunknak élnek”.³ Azért „rendkívül fontos, hogy teljes erővel azt kívánják, amit Krisztus Urunk szeretett” és ő iránta való szeretetből a „megaláztatást, szidalmakat és hamis tanúbizonyságokat is készek legyenek elviselni”.⁴

Szent Ignác tehát a Jézussal egyesült életet legkevésbé sem jámbor sóvárgásnak, tétlen vágyakozásnak, hanem mindenekfölött tetterős szeretetnek gondolja, hogy Jézust minél bensőségesebben megismerjük, minél hűségesebben kövessük és minél áldozatosabban szolgáljuk. Ez a Jézusnak életben-halálban elkötelezett szellem lengi át a lelkigyakorlatokat, a rendi alkotmányt és a szabályokat. Ez a szellem sugárzik Szent Ignác szavaiból, leveleiből és sokféle tevékenységéből, legfőképpen pedig az ő lángoló áhítatából, mindennapi szentmiséjéből, az eucharisztikus Jézussal való egyesüléséből, ahol a rendkívüli isteni kegyelem egészen elárasztja és szinte fogva tartja, rendszerint több órán át, meghitt szeretet-társalgásban.

A Jézussal eltelt Ignác leghőbb vágya volt, hogy övéi is hasonló meghitt viszonyban legyenek isteni Mesterükkel. A jezsuita szellemnek ezt a legmélyebb törekvését világítja meg Szent Ignácnak egyik újabbkori

társa, P. Longhaye, midőn egyik fiatalabb rendtársának a következő irányelveket adja: „Keresse minden tanulmányában a Jézussal való kapcsolatot, a közvetlen vagy közvetett utat és módot, hogy minden ismeretéből tanúbizonyságot kovácsoljon Jézus mellett. Minden egyéb törekvés többé-kevésbbé hiábavaló kíváncsiszkodás... És ha Isten még akár negyven vagy ötven évig is friss szellemi erővel ajándékozza meg Önt, az még mind igen kevés, hogy Jézust eléggé tanulmányozhassa és elmélyedhessen az isteni és emberi dolgok Jézussal való összefüggésében. Szeresse Jézus Krisztust és fokozza szenvedélyévé az ő imádandó személyéhez való szeretetét napról-napra, mindjobban, egészen utolsó lehelletéig. Tanulmányozza őt, mélyedjen el benne, kutassa és tárja föl szüntelenül maga és mások számára az ő kimeríthetetlen kincseit. Ne vegye le róla szemét, míg egészen be nem vésődik lelkébe az ő képe, míg egészen át nem alakul ő szerinte és egybe nem forr övele. Ő legyen mindig, mindinkább gondolatainak irányítója, megismeréseinek gyújtópontja, tanulmányainak gyakorlati célja, apostolkodásának legsúlyosabb érve és legdiadalmasabb fegyvere... Akár az ismeretlenség homályában rejtőzik, akár híres ember lesz, akár nagy és világraszóló működést fejt ki, akár pedig a legegyszerűbb munkakört tölti be, mindenesetre mindenki olyannak ismerje Önt, mint aki egészen Jézussal van eltelve, mint akiben az ő szelleme uralkodik, aki egyedül és mindig szíve egész bőségéből csak Jézust hirdeti...”

Ezekután világos a felelet arra a kérdésre, milyen a jezsuiták viszonya az ő Mesterükhöz és Királyukhoz? A lehető legmeghittebb. Nem feledkeznek meg arról, hogy Jézus a felséges Isten Fia, a mi Urunk és Bíránk, akinek mindenekelőtt mélységes imádással, tisztelettel és hódolattal tartozunk. De azt is tudják, hogy Jézus az ő végtelenül vonzó és szeretetreméltó (amable y gracioso) Vezérük, — mint azt Szent Ignác, a Két zászlóról szóló elmélkedésében megállapítja — aki munkatársaitól nem-

csak hódolatos tiszteletet vár, hanem meleg, bizalmas viszonyban akar velük együttélni és együtt dolgozni.

Hogy ez a belső szeretetközösség a Krisztus Király és munkatársai között csakugyan elevenen él a rendben, leginkább abból a kifejezetten eucharisztikus szellemből világlik ki, amely a rendet kezdettől fogva eltöltötte. Századokon keresztül a jezsuiták voltak a gyakori és naponkinti szentáldozás legelszántabb, sokáig meglehetősen kivételes előharcosai; ők fáradoztak legtöbbit, hogy az őskeresztényeknek ezt a szent szokását a hívek közt újra meghonosítsák. Hallatlan nehézségeket, tömérdék ellentmondást kellett ezen a téren leküzdeniök. A rend alapítása idején a fényes, ünnepélyes templomi szertartások megvoltak ugyan, de az eucharisztikus élet mindenütt fagyoskodott, sőt sok helyen fagypontra alá süllyedt. Annyira ritkává lett a szentáldozás, hogy aki évenként egyszernél többször merészkedett az Úr asztalához járulni, gyanús hírbe keveredett, sőt eretneknek híresztelték.⁵

Szent Ignác és társai, még mielőtt papok voltak, maguk is gyakran, sőt naponta áldoztak. Elferdült gondolkozású katolikusok azt akkoriban forradalmi újításnak bélyegezték, fölháborodtak miatta és inkvizíció elé vitték az ügyet. Azonban néhány buzgó főpásztor, majd nem sokára az Egyház legfőbb tekintélye a jezsuitáknak adott igazat és a trienti zsinat az ő tanításaik alapján dicsérte és ajánlotta a híveknek a gyakori szentáldozást. De még azután is három és félszázados szívós küzdelembe került, amíg sikerült az egész világon elhárítani azokat az akadályokat, amelyeket a könnyelmű élet, a felületesen felfogott kereszténység és különféle tévtanok gördítettek az Eucharisztikus Király uralma elé.

II. A tevékenység szelleme.

1. Jézus szelleme — jezsuita szellem.

Amikor most a jezsuita szellem jellegzetes vonásait igyekszünk vázlatosan feltárni, felvetődik mindenekelőtt az a kérdés: Milyen címen és minő értelemben beszélhetünk jezsuita szellemről? Ha a jezsuiták egészen Krisztus Király szolgálatának szentelik magukat és az ő megváltói művének dolgozótársai és folytatói, egyszóval: ha a jezsuiták egészen Jézusért élnek és hálnak, akkor az ő szellemük úgysem lehet más, mint Jézus szelleme. Nem egyszerűbb volna-e tehát csak Jézus szelleméről és nem jezsuita szellemről is beszélni?

És akkor hasonlóképen fölösleges volna kármelita, bencés, domonkos, ferences vagy más szellemet megkülönböztetni. Mert bizony sem a többi szerzetek, sem a jezsuiták a világért sem engednék maguktól elvitatni, hogy az ő szellemük Jézus szelleme.

Azt sem tételezhetjük fel sem a többiekről, sem a jezsuitákról, mintha Jézus szellemét monopolizálnák, vagyis csak a maguk szellemével azonosítanák és kizárólag a maguk számára lefoglalnák. Hiszen mindezek a „szellemek” ugyanabból az egy krisztusi kegyelemforrásból erednek, ugyanabból a Jézusból és az ő Eucharisztiajából élnek, ugyanannak a Jézusnak élnek és szolgálnak az Anyaszentegyházban, — Krisztus titokzatos testében — tehát ugyanannak a krisztusi szellemnek lehetnek egyformán tökéletes kivirágzásai, mégha bizonyos egyéni vonásokban változatos különbségeket mutatnak is.

Milyen igaz értelemben és címen lehet tehát szó Jézus szelleme mellett jezsuita vagy más szellemről? Azoknak a különböző szerepeknek és jellegzetes szolgál-

latoknak címén, amelyeket a jezsuiták vagy mások az egy krisztusi életben, az egy nagy megváltói mű továbbépítésében betöltenek. A tevékenység, a szolgálatok és a módszerek különbözők, az éltető és ihlető erőforrás és a végső cél ugyanaz.

Ugyanannak a kimondhatatlanul gazdag krisztusi életszervezetnek — amelynek mindnyájan tagjai vagyunk — sokféle életműködése van. Hogyne nyilvánulhatna meg tehát ugyanaz az egy jézusi élet különböző formában? Amint ugyanabból a krisztusi életforrásból egyénileg oly jellegzetesen különböző szentek formálódhatnak, éppen úgy különböző csoportok, testületek és szerzetek is.

A különböző szerepeket, életfeladatokat és a hozzájuk fűzött isteni kegyelemajándékokat ugyanaz a Lélek határozza meg és osztja szét, és így maga a Lélek az elindítója és ihletője azoknak a jellegzetes szellemeknek, amelyek az egyesekben vagy a testületekben kibontakoznak. De ugyanaz a Lélek, vagyis maga a személyes Szeretet, hangolja tökéletes összhangba az általa életrehívott változatos működéseket Krisztus világot átfogó titokzatos testének továbbépítésére.

Ezekután a félreértés minden veszélye nélkül beszélhetünk jezsuita szellemről. Milyenek tehát annak a jellegzetes vonásai?

2. Isten akaratának tevékeny eszközei.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a jezsuiták élethivatását különösképen a tevékenység jellemzi. Ha szabad a különféle szükséges krisztusi életfeladatokat két csoportra osztani és az egyiket inkább statikus, a másikat dinamikus természetűnek tekinteni, akkor a jezsuiták működését sokszoros értelemben véve dinamikusnak mondhatjuk. Ez a dinamika, vagyis a jellegzetesen tevékeny vonás, korántsem csak a külső igyekezetek és lázas törekvések látható megnyilvánulásait jelenti, hanem a szellem legmélyére és legrejtettebb mű-

ködésére is vonatkozik. Ezt a dinamikus vonást szemlélteti külsőleg a jezsuitáknak, mint a Világmegváltó munkatársainak egész világra kiterjedő apostolsága.

Mert vannak a nagy keresztény világcsaládban, a küzdő Egyházban oly egyének, testületek vagy szerzetek, amelyek csak otthon foglalatoskodnak a nagy Családatya fölséges isteni személye körül, az ő templomának, házának ékességét gondozzák és egész életük mélységes tiszteletadásban, imádásban és csendes egyformaságban telik el.

Ugyanannak a mennyei Atyának más fiai — mint például a jezsuiták is — nemcsak az otthoni szolgálatra vannak rendelve, nem állandó őrségei Isten házának, hanem Istennek a templomain kívülre is kiterjedő érdekeit szolgálják és a világmegváltás nagy művének a munkásai az élet minden viszonylatában.

Nem szándékunk itt a jezsuiták működését részletes megnyilvánulásaiban ecsetelni, hanem inkább annak belső rúgóira mutatunk rá. Krisztus munkatársainak minden tevékenysége nem egyéb, mint az isteni szent akarat megvalósítása. De ez a megvalósítás nagyon különböző lehet a szerint, hogyan fogjuk fel az isteni akaratot és hozzá való viszonyunkat.

Mindíg sokan hirdették az isteni akarat előtt való köteles meghódolásunkat és alárendelésünket, hogy hagyjuk magunkat vezettetni általa, hagyjuk magunkat megpróbáltatni, nyugodjunk bele Isten akaratába és adjuk át neki magunkat, akár ártatlanul is, áldozat gyanánt... Ez mind szent és szükséges dolog. De ez csak egyik oldala Isten akaratához való viszonyunknak. Ha csak e mellett az egyik oldal mellett maradunk, akkor nem adjuk meg az isteni akaratnak az őt megillető teljes uralkodói szerepet, hanem lefokozzuk és háttérbe szorítjuk azt.

Krisztus munkatársai nemcsak hódolnak az isteni akarat előtt, nemcsak kénytelenségből beletörődnek abba vagy szenvedőlegesen rá hagyatkoznak, hanem abba öltözködnek és bensőséges szeretettel egyesülnek és

egybeforrnak vele, mintha más akarat nem is volna szívükben. Mintha minden korlátoltságuk ellenére is az érvényesülni kívánó felséges isteni akarat képviselői, sőt szinte megszemélyesítői, eleven eszközei és szervei volnának, hogy tetterősen megvalósítsák Isten minden kezdeményező, formáló, alkotó, irányító és építő akaratát; mintha féltékenyen és nagylelkű önzetlenséggel örködniök kellene, hogy annak minden törekvése magukban és másokban csorbítatlanul érvényre és diadalra jusson.

Szent Ignácot különösképen arra indította és kegyelmi ajándékaival arra ihlette a Lélek, hogy az isteni akarat ilyen teljes érvényesülésének és diadalravitelének legyen tetterős apostola.

A Krisztus-követés lényege Szent Ignác szerint éppen a Krisztussal való együttélésben, együttdolgozásban, vagyis az isteni szent akarat tevékeny megvalósításában van. Azért állította ezt a lelki élet középpontjába. És ebben minden benne is van: a tökéletes Isten-szeretet is, az életszentség is; nemcsak Isten parancsainak, hanem minden vágyának és tetszésének érvényesülése mibenünk és mi általunk másokban is. De benne van ebben az egész Egyházra kiterjedő testvéri együttműködés, mert e nélkül nem lehetnének egyek Krisztusban. Hiszen minden Krisztussal egyesülten végzett munkának Krisztus művét kell továbbépítenie.

3. Tevékeny lelkiiség.

Az isteni szent akarattal való tevékeny együttműködés jellemzi a jezsuitákat, legfőképpen lelkiiségükben. Isten sohasem tartotta fönn magának az összes tevékenységet a mi vallási életünk kiépítésében. Bármennyire is mindig Istené és az ő kegyelméé a vezérszerep lelki életünkben, mégis a közreműködésünket is kívánja Isten. Nemcsak kegyelmeit, hanem testi-lelki erőinket is csak azért kaptuk, hogy azok is tevékenyen szolgálják bennünk és rajtunk keresztül másokban is a krisztusi életet. Ha tétlenségre kárhoztatjuk erőinket, akkor olyan

hűtlen és haszontalan szolgák vagyunk, mint azok, akik elásták és meddővé tették talentumaikat.

Vannak, akik azt hiszik, hogy lelki életük fejlődését már úgy is eléggé biztosítják, ha egyszerűen hagyják magukba áradni a sok szép isteni igazság és magasztos hittitok mennyei fénysugarait, ha boldogan sütkéreznek az isteni jószág, szépség és szeretet fényében és melegében, ha gyönyörködnek az Egyház istentiszteletében, szertartásaiban, énekeiben és himnuszaiban, ha figyelmesen hallgatják a lángbuzgalmú igehirdetőket. Mindenfelől, az égből és a földről is, Isten és az emberek által is ránk sugárzik Isten világossága és gondolata és szeretete. A nagy természet is őt hirdeti és dicsőíti. Nem elég-e tehát, ha szép nyugodtan várunk, hiszen a sok jó isteni ösztönzés úgy magától is beszűrődhetik lelkünkbe és megteszi a maga jótékony hatását? Azok a mennyei igazságok, amelyeket békés tétlenségben hallgatunk, majd csak gyökeret vernek és kicsíráznak lelkünkben. A jószágos Isten pedig gondoskodik a továbbfejlődésről. Ilyen felfogással igazán kényelmesen felmentjük magunkat minden gondtól és tevékenységtől, minden munkától, fáradtságtól és áldozattól.

Szent Ignác éles ellentétben áll az ilyen és hasonló felfogásokkal. Ő nagyon jól tudja, mily végtelen az isteni jószág és irgalom, mily szüntelen árad reánk a sok természetes és természetfölötti jótétemény, de beteges lelkületnek, önzésnek és hálátlanságnak bélyegzi az ilyen könnyelmű vallási felfogást. Isten mindent megad nekünk, de mindent el is vár tőlünk. Elvárja, hogy adományait odaadó, áldozatos tevékenységgel kamatoztassuk az ő minél nagyobb dicsőségére.

A krisztusi élet napsugaras oldalával könnyen megbarátkozik akárki. De nehezen törődünk bele ugyanannak az életnek fáradtságos, önmegtagadó és áldozatos részébe. Krisztusban nemcsak gyönyörködnünk kell, hanem együtt kell vele élnünk és dolgoznunk.

Egészséges lelkiségnek szüksége is van az eleven tevékenységre. A test sem fejlődhetik rendesen örökös

tétlen heverésben. Szüksége van erős, katonás menetelésre és komoly munkára. A lélek is elsenyved és nyomorék lesz a semmittevő ábrándozásban és érzelgős csodavárásban. Hogy kik Krisztusnak igazi hívei, azt nem abból állapítjuk meg, kik hallgatják szívesen lélekemelő igéit, hanem hogy kik vállalják odaadó tevékenységgel szent akaratának teljesítését, kik szolgálják Krisztust legkisebb testvérükben is.

Azért Krisztus munkatársai az igehirdetést sem foghatják fel másként, mint Krisztus híveinek *tettre serkentését*. Nem elégedhetnek meg a szellem gyönyörködtetésével, hanem a krisztusi életbe való mindig teljesebb tevékeny bekapcsolódást sürgetik a szentségek, főleg a szentáldozás gyakoribb vétele által, Krisztus érdekeinek érvényrejuttatása által minden téren, különösen a szociális apostolságban, az önzetlen felebaráti szeretet gyakorlásával.

A tevékenység szelleme jellemzi a jezsuiták fel fogását az Egyházzal és egyházi életünkről is. Nem abban érzjük el az Egyházzal való odaadó együttélésünk tökéletességét, ha csak szenvedőlegesen vezetetni hagyjuk magunkat és a cselekvésre való minden legkisebb indítást is kívülről várunk.

„Az Egyház, amelynek tagjai vagyunk, — mondja P. Charles S. J. — nemcsak békés és kényelmes otthonunk, nemcsak arra való, hogy várótermünk legyen, ahol utolsó óránkra és a végső számadásra készülünk. Az Egyháznak nem az a feladata, hogy helyettünk gondolkodjék, amint azt a lusták elképzelik, vagy hogy minket megkíméljen a kutatás és keresés munkájától, és értelmünk minden nyugtalankodó kérdésére kész kinyilatkoztatott feleletekkel szolgáljon. Az Egyháznak nem az a hivatása, hogy minket Egyiptom kövér földjére telepítsen, mindig telt húsos fazekak mellé. Még azzal sem adhatunk az Egyházzal helyes képet, ha olyan emberek társaságának képzeljük, akik útban vannak, hogy felfedezzék az ígéretföldjét, mint az izraeliták a pusztában. Az Egyház nemcsak valami boldog, békés országocskát

keres, mint a saját ígéretföldjét, hanem minden ország és minden nép az ő öröksége; és az Egyháznak növekednie kell, hogy az egész világot beborítsa áldásával, és magáévá, vagyis Krisztusává tegye. Olyan Egyháznak vagyunk a tagjai, amely még növekedőben van, és mindnyájunknak *tevékeny* részt kell vennünk az ő növekedésében. Ez nem valami mellékes vagy másodrendű kérdés. Ha kivonjuk magunkat e kötelesség alól, akkor hűtlenek vagyunk keresztségünk követelményeihez.”⁶

Az odaadó apostoli tevékenységnek fürgeségre és tettekre kész frisseségre van szüksége. Sem a megfontolt okosságnak, sem a szelíd türelemnek nem szabad ürügyül szolgálnia a Világmegváltó sürgető művének halogatására és elodázására: „Az idő drága, — mondja P. Charles — az órák visszavonhatatlanul leperregnek és az elvesztett jó alkalmak nem térnek vissza. Igen, Istenem, a rideg valóság az, hogy amíg mi kényelmesen okoskodunk, addig mások lázas munkával elhalásszák előled a lelkeket. Mert vetélytársaid és ellenségeid is bőven vannak, Uram... Mutasd meg nekünk, hogy miért nem halaszthatjuk holnapra a világ meghódításának nagy munkáját!... Adj szent gyötrelmet lelkünkbe, hogy rettegjünk a sürgős munka könnyelmű halogatásától.”⁷

P. Charles e szavai a Szent Ignác és Xavéri Szent Ferenc lánglelkéből fakadó jezsuita szellemnek a kifejezői.

III. Apostoli önzetlenség.

1. *Harc az önzés ellen.*

Szent Ignác egész lelkiisége következetesen arra van irányítva, hogy a világ Megváltójának *önzetlen* munkatársakat toborozzon és neveljen. Mert mire is valók a lelkigyakorlatok? Arra, hogy „minden rendetlen hajlamot — vagyis minden *önzést* — kiirtsunk magunkból”, hogy egyedül Isten szent tetszése irányítsa életünket. Mire valók a fogadalmak? Arra, hogy magunkat, *önszeretetünket* „egészen elégtő áldozat” gyanánt Istennek áldozzuk, hogy az önzetlen Isten-szeretet minden akadályát elhárítsuk, hogy mindentől megfosszuk magunkat, amibe önző szeretetünk Istenen kívül kapaszkodhatik. Miért kell a jezsuitáknak szabályaik értelmében „minél nagyobb és buzgó igyekezettel arra törekedniök, hogy mindig nagyobb önmegtagadásra tegyenek szert?” Azért, hogy rendetlen *önszeretetük* fölött mindinkább az önzetlen Isten-szeretet diadalmaskodjék. Miért kell a jezsuitáknak minden hajlamuk fölött való tökéletes uralomra, vagyis a hősie magaslatokba emelkedő szent egykedvűségre törekedniök? Szent Ignác így felel erre a kérdésre: Azért, hogy „következetesen mindenben egyedül azt kívánjuk és válasszuk, ami jobban segít célunk elérésében”, vagyis Isten *önzetlen* szolgálatában és dicsőítésében. Még igen sok ilyen szöveget és bizonyítékot sorolhatnánk fel a lelkigyakorlatos könyvből, a szabályokból és a rendi alkotmányból vagy Szent Ignác leveleiből. Azután említhetnők főleg a tökéletes önzetlenségre való törekvésnek azt a számtalanszor visszatérő jelszavát, amely szerint a jezsuitáknak mindenben Isten minél odaadóbb szolgálatát és minél na-

gyobb megdicsőítését kell keresniök. Most azonban a további felsorolások helyett inkább arra fordítjuk figyelmünket, hogy mivel igyekszik Szent Ignác ezt a folyton-folyvást hangoztatott és sürgetett apostoli önzetlenséget úgy biztosítani, hogy az ne csak szép szó és magasztos elmélet, hanem minél inkább *tett és valóság* is legyen?

2. Tettekben nyilvánuló alázatosság.

Biztosítja ezt már általában az ő egész lelakiségén végigvonuló *tettre* serkentéssel, vagyis a jellegzetesen jezsuita tevékenység szellemével, amely nemcsak az apostoli munka mezejére vonatkozik, hanem éppen úgy az egyéni lelki élet benső kiépítésére. Ez általános biztosítékon kívül külön is felállítja Szent Ignác a nagy életelvet, hogy az apostoli önzetlenséget biztosító alázatosságnak a lényegét a *tettekben* keressük.

Az alázatosságról sok szép és örökértékű gondolatot írtak a századok folyamán. Az élethivatások különbözősége más és más vonást domborít ki jobban az alázatosság gyakorlásában. Némelyek az elvonultságot, a csendes ismeretlenséget keresik, hogy Isten kedvéért magukat mindenki közt az utolsónak és elfeledettnek tarthassák. Mások abban gyakorolják az alázatosságot, hogy saját semmiségük tudatát fokozzák. Ismét mások a külső és belső megalázkodásokat sürgetik.

A sok, még olyan értékes törekvés között azonban néha elterelődik a figyelem az alázatosság lényegéről. Mintha Szent Ignác éppen ezt akarta volna elkerülni, mikor szűkszavú magyarázatában csak a lényegesre mutat rá. Ő azt tartja az *alázatosság legfontosabb gyakorlatának*, hogy akaratunkat, vagyis *tetteinket* az isteni akaratnak alárendeljük.

Mit is érne az olyan alázatosság, amely csak értelmünket töltené meg saját kicsinységünk és semmiségünk gondolatával? Vagy ha csak érzelmeinket indítaná meg, hogy méltatlanságunk és gyarlóságunk tudatában rettegő és szorongó érzéssel álljunk Isten színe előtt — de aka-

ratunkat nem mozdítaná meg. A pusztá gondolatbeli, elméleti vagy a pusztá érzelmi alázatosság csak látszata az igazi alázatosságnak, mert mellette a mi kevély és önző akaratunk vígan garázdálkodhatik Isten akarata ellen az elméleti vagy érzelmi alázatosság megtévesztő köntösébe öltözködve. Amíg akaratunkat meg nem alázzuk, vagyis Isten akarata alá nem rendeljük, addig szilárdan áll lelkünkben önzésünk kevély vára.

Az alázatosság csak akaratunk hozzájárulásával testesül meg és születik meg bennünk. Csak így léphetünk az igazi önzetlenség útjára, mert akaratunk meghódolása nem egyéb, mint önzésünk uralmának letörése és önzetlen, tevékeny készség, hogy Istent helyezzük szívünk-lelkünk trónjára.

Hogy pedig a mi meghódolásunk Isten előtt egészen önzetlen legyen, hogy Isten egyeduralma életünkben egészen biztosítva legyen és önzésünk ne tolhassa fel magát bitorló gyanánt szívünk Királya ellen — Szent Ignác három követelményt állít fel.

Az első az, hogy akaratunk annyira aláveti magát az isteni akaratnak, hogy minden súlyos parancsát teljesíti. A második fokon ezen felülemelkedik és akkor is Isten akaratához igazodik, midőn az attól való eltérés csak bocsánatos vétket jelentene. De még így sem teljes a mi önzetlenségünk. A tökéletes önzetlenség egészen egybeforr Isten akaratával. Nem azt nézi, hogy csak a bűnt, még a kicsit is, kerülje, hanem azonfelül is elsőséget ad mindenben Isten tetszésének a saját tetszése fölött. Kiüresíti szívét minden saját tetszésétől, hogy egyedül *Isten* tetszése töltse el és a szerint éljen és az irányítsa cselekedeteit.

Minthogy pedig a mi isteni Példaképünk és Királyunk az alázatos, szegény és áldozatos élet útját választotta, azért ebben is az ő tetszésének rendeljük alá a miénket. Ezzel azután ki is van merítve az alázatos alárendelés minden fokozata. Ilyen és csakis ilyen önzetlenséggel öltözködhetünk egészen Krisztusba, hogy az ő érde-

keinek, szándékainak és szent akaratának teljesen odaadó, tevékeny eszközei lehessünk.

Az így felfogott alázatosság már nem pusztán negatív tilalomfája kevélységünknek és önzésünknek, hanem annak valóságos lefegyverzése, meghódoltatása, *tevékeny alárendelése* és szolgálatba állítása Isten érdekei számára. Szent Ignác elmélete az alázatosságról tehát nem zárja be lelkünket saját semmiségünk sivár szemléletébe, hanem kicsinységünk és semmiségünk igaz tudatában a nagyokat művelő isteni szent akarat alkalmas eszközeivé avat minket.

3. Az alázatosság útjának a végállomása.

Az így felfogott alázatosság nem köti gúzsba és nem bénítja meg az Úr munkatársainak nagyratörő tevékenységét, csak megteremti a helyes viszonyt: Krisztus Királynak előtérbe kell kerülnie, az apostol személye pedig maradjon a háttérben.

Erre a háttérbe-vonulásra céloznak a mély lelakiség kiváló apostolának, Marie-Antoinette de Geuser-nek szavai: „Egy dolog ragadott meg különösen Szent Ignác életében, de azonfelül mindazoknál a jezsuitáknál is, akiket ismertem, és ez az, hogy életszentségük és erényük sohasem személyes jellegű. Az a benyomásom, hogy egyéni személyiségük eltűnt és én mintegy tükör előtt állok, amely több-kevesebb élethűséggel az Úr képét mutatja. Ha valaki egyes szentek életét megismeri, és így megszereti őket; ha jámbor emberrel találkozik, valami emberi vonzalmat érez iránta, de ha Szent Ignácot és a jezsuitákat ismeri meg, akkor — gondolom — egyedül és közvetlenül Istent szereti. Annyira háttérbe vonulnak, hogy egészen neki engedjék át a teret.”

Szent Ignác azonban sohasem tanított olyan háttérbe-vonulást, hogy az alázatosság ürügye alatt, vagyis saját semmiségünk és elégtelenségünk tudatában hagyjunk mindent Krisztusra és engedjük magát Krisztus Királyt és érdekeit is háttérbe szorítani. Az alázatosságnak csak

úgy van értelme és értéke, ha a saját semmiségéről meggyőződött apostol magáévá teszi Krisztus fölséges szándékainak önzetlen szolgálatát.

Szent Ignác mélységes tiszteletre, és alázatos hódolatra nevelte övéit az isteni fölség, a századok Királya iránt. Mert sohasem szabad megfedkezünk az óriási távolságról, amely az Istent az ő semmiből alkotott teremtményétől elválasztja. De annak is tudatában kell lennünk, hogy Isten az ő szent kegyelme által megtisztít minket, szeretettel magához emel és valami csodálatos életközösségben önmagával egyesít. Megosztja velünk életét, együtt kell élnünk, együtt kell működnünk övele. Az alázatosság útjának a végállomása tehát számunkra nem a mi kicsinységünkbe és semmiségünkbe való temetkezés, hanem ellenkezőleg, az abból való kibontakozás az isteni életben és az isteni nagy világot megváltó munkában való részesedés által.

IV. Az α sokszor félreértett szent „egykedvűség”.

Maga a szó, „egykedvűség” vagy „közömbösség” talán megtéveszt némelyeket, akik nem néznek a mélybe és nem tekintik a nagy összefüggéseket azokkal az életfeladatokkal, amelyekben az a bizonyos egykedvűség igen nagy szerepet játszik. Felületes szemlélet alapján a legelképesztőbb dolgokat is ráfognak az ártatlan egykedvűségre. A jezsuita szellem körül rajzó színes képzeletlenségek különben is elősegítik a torz felfogások kialakulását.

Azt mondják az egykedvűségről, hogy az valami kiábrándult nemtörődömség, a csalódott és kedvevesztett ember érzéketlensége, a meghasonlott lélek nyugalmat erőltető póza, amellyel belső sivár világát kendőzi. Vannak, akik nagy merészen epikureus fogásnak tartják, amellyel ravasz módon lefokozzuk vágyainkat, hogy a csalódás keserűségétől megkíméljük dédelgetett énünket. Mások meg a stoikusok hazug fölényeskedését vélik fölfedezni az egykedvűségben, amellyel mintha letagadnók a fájdalmat és a megpróbáltatást és kipusztíthatnók szívünk vágyait. De hagyjuk ezeket a torz magyarázatokat!

A szent egykedvűség igazán magasztos valami. Nem mozdulatlanság, nem félénk visszahúzódás, nem gyöngeség vagy érzéketlenség, hanem a legfinomabb és legérzékenyebb lelki képesség, hősieks önuralom, diadalmas felszabadultság a rendetlen hajlamok nyomása alól, és így biztosítása a legacélozottabb és a legnagyobbra törő alkotó erőnek.

Ki ennek a titokzatos, szent egykedvűségnek hirdetője és tanítója? Nem életúnt, magukba zárkózó, csalódott

és gyanakvó emberek, hanem a világhódító krisztusi élet egyik legnagyobb mozgalmát elindító Szent Ignác, az újkori apostolság lángbuzgalmú megszervezője, akinek iskolájából négy század óta áradnak az apostolok rajai, akiknek Isten minél nagyobb dicsőségét kell mindenben előmozdítaniok.

De hogyan függhet össze éppen a leglázasabb tevékenység a szent egykedvűséggel? Állapítsuk meg mindekelőtt, hogy a jezsuiták oly mérhetetlen fontosságot tulajdonítanak a szent egykedvűségnek, hogy aki azzal nem rendelkezik, az nem alkalmas eszköze a nagy apostoli célkitűzéseknek, az nem tud igazán önzetlen és odaadó munkatársa lenni a világhódító Jézusnak. Ha valakiben nincs meg a szent egykedvűség, az azt jelenti, hogy túlságos ragaszkodás fűzi a teremtményekhez, tehát nem egészen Istené, nem adta át sem önmagát, sem minden egyebét Istennek, nem keresi egyedül csak Isten kedvét. Igen! Egykedvűség! Igen, mert a szent egykedvűségben rejlő egy kedvnek végelemzésben Isten *kedvének* és *tetszésének* kell lennie, amelyet mindenképen érvényre akarunk juttatni.

A szent egykedvűség ennél fogva nem pusztán negatívum, hanem diadalmas nagy pozitívum, nem kedvesztettség, hanem minden más kedvünk és tetszésünk feláldozása és meghódoltatása Isten szent kedve és tetszése előtt, hogy egyedül az tölthessen el és irányíthasson minket.

Már ebből is nyilvánvalóan következik, hogy a jó és a rossz iránt nem lehetünk közömbösek, mert a jó az Isten akarata, azt pedig akarnunk és szeretnünk kell; a rosszat, a vétkeket pedig gyűlölnünk kell. Ha egyedül Isten szent akarata irányít minket, akkor csak azt akarjuk, ami neki tetszik, kerüljük azt, ami neki nem tetszik és közömbösek vagyunk minden más dolog iránt, mert az sem nem segíti, sem nem gátolja Isten akaratának a megvalósítását, vagyis a mi életcélunkat.

Addig, amíg a teremtmények sem nem segítenek, sem nem gátolnak Isten akaratának megvalósításában, nem

lehet más helyes álláspontunk velük szemben, mint hogy közömbösek vagyunk. Hiszen csak Isten tetszését keressük, tehát *csak* annyira vonzódunk a teremtményekhez, amennyire segítenek Isten akaratát jobban teljesíteni, és annyira kerüljük őket, amennyiben gátolnak szent célunk elérésében.

A teremtmények ugyanis természetüknél fogva nem hordják magukon az állandó vagy végleges érték jellegét számunkra. Isten sem jelölte meg eleve egyszersmindenkorra, hogy melyik lesz nekünk ekkor vagy akkor szükséges eszköz az ő szent akaratának teljesítésére. Ezt a kijelölést az isteni Gondviselés döntésére kell bízunk és addig magunkat szent egykedvűségben kell tartanunk.

A szent egykedvűség tehát nem egyéb, mint minden pusztán ösztönös vonzalmunk vagy ellenszenvünk lefegyverzése és meghódolása és így az isteni akarat tökéletes uralmának biztosítása lelkünkben.

Igy már Isten szent akaratának teljesítésében és megváltói nagy művének továbbépítésében semmi önzés, semmi pusztán ösztönös vonzalom nem vonja el erőnket másfelé, hanem minden képességünk egyedül Istent szolgálhatja.

A szent egykedvűségben rejlő tökéletes önuralom és teljes vágy- és erőközpontosítás nélkül nem is élhetünk igazán egészen egy nagy, szent ügynek. Amennyi hiányzik szent egykedvűségünkből, annyi lelki erőnk forgácsolódik szét haszontalanul, annyival csökkentjük odaadásunkat és nagylelkűségünket Istennel szemben.

Aki egyszer igazán nagyon szeretett valakit, az megértheti a szent egykedvűség titkát. Minden szeretet természeténél fogva egységre törekszik. A két akarat, a két tetszés és két kedv egybeolvad. A szerelmes nem lát, nem hall, nem keres, csak egyetlenegyet, szerelmesét. Megfeledkezik mindenről, még önmagáról is, csak arra törekszik, hogyan járjon az ő egyetlenének a kedvében, hogyan teljesíthetné legjobban tetszését, hogyan kerülhetné el azt, ami ellene van. Ami sem nem segíti, sem nem hátráltatja, azzal nem törődik, az közömbös neki.

A hadvezér is mindent csak a hódítás, a győzelem szemszögéből néz. Ami azt gátolja: félre vele! Ami segíti: ide vele! Ami sem nem segíti, sem nem gátolja, az közömbös neki, és csak akkor kap utána, ha az hirtelen hasznos eszköznek mutatkozik.

Krisztus munkatársai egyedül és egészen a nagy Király világmegváltó célkitűzéseinek akarnak élni. A szent egykedvűség pedig ennek a világhódító tevékenységnek rejtett és igénytelennek látszó, de mérhetetlenül fontos biztosítója. Nincs más értelme az indifferenciának, a közömbösségnek. Csak azért kell közömbösöknünk, egykedvűeknek lennünk, mondja Szent Ignác, hogy azt választ-hassuk, ami inkább célunkhoz vezet, „solamente des-ando y eligendo lo, que más nos conduce para el fin . . .”.

A vágyak fölött való uralomhoz, vagyis a tökéletes egykedvűséghez hősi erő szükséges. Ez pedig csak egy isteni nagy cél mindenekfölött való szeretetéből fakad-hat. A szent egykedvűség tehát kibontakozás minden más vonzalomból és vágyból egy nagy vágy kedvéért; lemondás minden más szeretetről egy nagy szeretet kedvéért és szolgálataért; fékentartása és alárendelése minden más erőnek, hogy az egy nagy isteni életerő, Krisztus kegyel-mének ereje annál szabadabban uralkodjék és uralma alá hajthasson minden más erőt bennünk, és amennyire lehet, rajtunk keresztül kívülünk is minél nagyobb mér-tékben Isten minél nagyobb megdicsőítésére.

V. „Mindenben Istent kell megtalálnunk . . .”

Aki az apostoli életet úgy fogja fel, hogy minél nagyobb az apostoli tevékenység, annál kisebbnek kell lennie az imádság szerepének, az sem az apostoli tevékenységet, sem az imádságot nem érti meg igazán. Aki ellentétet lát e két krisztusi életfunkció között, az még nem hatolt be a krisztusi élet mélyébe. Ellentétet csak elferdült és megnyomorított lelkiesség vagy a lélektelen külső tevékenység támaszthat. Az egészséges lelkiesség oly teljes összhangba hozza az apostolkodást és az imádságos lelkületet, hogy mind a kettő bátran fokozható az elérhető legnagyobb tökéletességre a nélkül, hogy egymást gátolnák. Sőt éppen a két ellentétesnek látszó lelki funkciónak összhangjában érhető el az apostoli tevékenység legnagyobb termékenysége.

1. Minden cselekedetünk imádsággá lehet.

Az imádságos élet legkevésbé sem csak szóbeli imádságot jelent. Még az elmélkedéssel sem merítjük ki az imádságos élet összes lehetőségeit. Az imádság lényege abban van, hogy lelkünket Istenhez emeljük. Ez pedig nemcsak szóval vagy elmélkedéssel lehetséges, hanem azzal is, hogy minden szándékunk, vágyunk és szeretetünk Istenhez emelkedik, akaratunk Isten akaratát keresi és így cselekedeteinkben mindig az ő tetszése szerint igazodunk. Az imádságos lelkület tehát olyan együttélés Istennel, amely nemcsak szavainkat és gondolatainkat, hanem minden tevékenységünket, egész életünket átfoghatja, Istenhez emelheti és így imádsággá teheti.

Igaz, hogy így az imádságnak a közismert szűkebb értelmét kitágítjuk. De jogosan. A szűkebb értelemben vett imádsággal nem is tudjuk megmagyarázni az Úr Jézus szavait, midőn azt követeli, hogy „mindenkor imádkozni kell és abba bele nem fáradni”.⁸ Szent Pál is azt mondja, hogy: „szüntelen imádkozzatok”.⁹ Lehetetlen föltételeznünk, hogy a szavakkal Isten állandó szóbeli vagy elmélkedő imádságot követelne tőlünk, mert azt a gyarló emberi test és lélek Isten rendkívüli, csodás segítségével nélkül nem teheti meg. De arra már mindenki törekedhetik, hogy állandóan Isten akaratának útján járjon, és bármit is tesz, annak révén jószándékával és szíve szeretetével Istenhez emelkedjék. Aki minden tennivalóját, fáradozását és még pihenését is, Jézus iránt való szeretetből teszi, és így együtt él és együtt működik Jézussal, az a folyton imádkozó Isten Fiával egyesül és teljesíti a szüntelen imádság követelményét is.

Ezt a mindent átfogó és egész életünket átható imádságos lelkületet sürgeti Szent Ignác. Gyakran felhangzik ajkán a nagy irányelv: *Hallar Dios en todas las cosas* — meg kell találnunk Istent mindenben! „Meg kell találnunk Istent minden szolgálatunkban és cselekedetünkben... minden tennivalónkban és társalgásunkban... Keresnünk kell a mi Urunk jelenlétét minden dologban, így például a másokkal való érintkezésben, a látásban, ízlésben, hallásban és megértésben, egyszóval mindenben, amit teszünk, hiszen mindenben ott van az ő isteni Fölsége jelenlétével, hatalmával és lényegével.”¹⁰

„Istennek megtalálása mindenben” nem egyéb, mint hogy figyelmes készséggel Isten szent akaratát keressük és teljesítsük minden körülmények között. Ennél jobban semmi sem emelheti lelkünket Istenhez, és semmi sem növelheti jobban bennünk az imádságos szellemet. De ez igen nagy önfegyelmezést, önuralmat, önzetlen önátadást, egyszóval egészen Istennek áldozott életet jelent. Az pedig egészen természetes, hogy aki ilyen lelkületű, az örömmel hajlik a kötelességszerű imádságra is, és azon kívül is szívesen társalog Istennel.

Minthogy az imádságos lelkület Istennek megtalálása minden dologban, azért az apostolnak nem kell kimennekűlnie a világból, hogy Istenhez emelhesse lelkét, hiszen Isten mindenütt ott van és megtalálható. Az apostolnak, hogy imádkozhassék, nem kell bezárkóznia valami földtől elszakadt fellegrárba. Isten akaratának teljesítése, vagyis a szeretetből és engedelmességből végzett munka is imádság, mert szorosabbra fűzi és öntudatosabbá teszi bennünk az Istennel való tevékeny szeretetegyedülést, ami a jó imádságnak is hatása.

Akik tehát egészen Istennek élnek és neki fáradoznak, azok Szent Ignác szerint „nem kevesebb áhítatot találnak valamely szeretetszolgálatban vagy az engedelmisségben, mint az imádságban és az elmélkedésben, hiszen úgyis mindent csak a mi Urunk Istenünk szeretetéért és szolgálatáért tesznek”.¹¹

Szent Ignác az apostoli életet az angyali küldetéshez hasonlítja. Amint az angyalok állandóan Istenben merülten tudják köztünk, emberek közt, szolgálatukat végezni, hasonlóan kell Krisztus munkatársainak eljárniok: „nem szabad semmit sem elmulasztaniok, hogy az embereknek minden segítséget megadjanak és őket a rossztól megóvják . . . Másrészt nem szabad, hogy lelkükben ez zavartámasszon és áhítatukat elveszítsék . . . Az angyalokat semmi szenvedély sem zavarja . . . megőrzik lelkük derűjét és folyton a mennyei Atya arcát látják . . .” Hasonlóképpen lássák mindenben Istent Krisztus munkatársai is. Semmi se zavarja meg Istennel egyesült lelkük áhítatát!¹²

2. Világot átfogó, imádságos lelkület.

Amint az apostoli munka imádsággá magasztosulhat, úgy az apostoli imádságnak is benső kapcsolatban kell lennie a krisztusi munkával. Ha mindenben Istent keressük, akkor imádságunkban is alázatos gyermeki bizalommal és tettekész buzgalommal arról társalgunk Istennel, hogy mi is az ő szándéka, mit szeretne most megvalósítani, mit kívánna most bennem megváltoztatni, megjavi-

tani, hogy alkalmasabb eszköze lehessen terveinek véghezvitelére... hogyan teljek el jobban evangéliumának, szeretetének szellemével... hogyan folytassam az ígérvet, a lélekmentés, a tevékeny szeretet nagy művét... mik az ő világmegváltói gondjai... hogyan munkáljam az ő királyságának térvódítását... mit kell éppen ma és most tennem érte...?

Az ilyen imádság és elmélkedés egészen önzetlen Isten-keresésre és tevékeny Isten-szolgálatra van beállítva. Így minden kicsinyes, csak önmagát kereső szempont háttérbe szorul és eltűnik. Azért az apostol elmélkedése nem is lehet csak önmagába zárkózás, hanem a Világ-megváltó szíve vágyaiba való elmerülés. Az apostol nem húzódozik a tömegektől, az egyszerű néptől, hanem az egész világot átfogó krisztusi szeretettel segíteni akar rajta. Amint a jó Pásztornak, úgy az ő munkatársainak szívében is nemcsak a jók, a szentek, hanem a bűnösök is benn vannak. Sőt éppen ezek az apostoli buzgalom főcélpontjai még imádságos életében is.

Krisztus életének csak úgy lehetünk igazán részesei, ha az egész Krisztussal együtt élünk. Krisztus pedig azonosítja magát a mi összes embertestvéreinkkel. Nagyon törpe lélek az, akinek a saját kis belső világa szentebbnek látszik, mint az egész világot magához vonzani akaró Krisztus titokzatos teste. Még azoknak a keveseknek is, akiket Isten arra választott ki, hogy állandó imádsággal szolgálják őt itt a földön, még azoknak sem szabad imádságaikban Krisztust az ő titokzatos testétől, vagyis embertársaink tömegétől elválasztaniok, ha igazán az egész Krisztust szeretik. „Krisztus — mondja P. Charles — nemcsak magános társunk akar lenni, akivel csak kettesben válthatunk édes, boldogító szót. Ő a nagyvilág Megváltója, aki szüntelen együtt van az ő egész nagy művével és élteti azt... Tévedek, Uram, ha azt hiszem, hogy mindig csak a zavartalan nyugalom és a csendes béke a legfontosabb, annyira, hogy — például szentáldozás után — még megváltói gondjaidat sem engedem lelkembe áradni és elűzöm azokat, mint alkalmatlan

„szórakoztató gondolatokat”, holott isteni szíved vágyainak és világot üdvözítő szeretettednek állandó tárgyai. Hát annyira sem tud engem a szeretet szentsége veled egyesíteni, hogy végtelenül szerető szívednek világot átfogó szándékait sem bírom szívembe zárni?”¹³

Azt se feledjük, hogy maga az apostoli munka, ha lélekkel végezzük, nemcsak közvetve tölt el minket imádságos szellemmel, mert Istenhez emel, hanem imádságra is hangolja szívünket. Örvendünk, ha Istenhez fordulhatunk és megbeszélhetjük vele gondjainkat és bajainkat az ő szolgálatában. Vannak apostoli feladatok, amelyek az Úr szavai szerint úgyis csak imádsággal oldhatók meg.¹⁴

Vannak körülmények, amikor a lelkek nyomora, kétségbeesése és elhagyatottsága ragadja meg az apostol szívét és kulcsoltatja könyörgő imádságra kezét. Máskor a saját tehetetlensége, a gonoszság uralmának látszólagos túlereje, a veszedelem, a kísértés, a sikertelenség és a kislelkűség, a „száz egy ellen” való küzdelem ösztönzi alázatos, lelket erősítő fohászra.

Az apostoli élet áldozatos jellege, az önzetlenül Istennek szentelt élet egyedülvalósága vagy a megnemértés, a gáncs és háládatlanság hová irányíthatná más-hová Krisztus munkatársait, mint ahhoz, aki egyedül képes őket egészen megerősíteni és diadalmas erővel eltölteni, aki mindenkit magához vonz és akinek szívéen meghitt imádságban a fáradt és terhelt apostolok is megnyűlnék.

Ne féltsük tehát az olyan apostolokat az imádságos élet megfoghatóságától, akik minden munkájukban Istent keresik. Szent Ignác egyik legkiválóbb társa, Boldog Fáber Péter, azt mondja: „Lelkem mélyéből meggyőződtem, hogy az, aki Istent keresi jócselekedeteiben, az az imádságában még teljesebben megtalálja őt; az imádsága pedig még jobban rásegíti, hogy munkájában is teljesebben megtalálja Istent.”¹⁵

VI. A jezsuiták és a misztika.

1. Tények.

Nem lehet itt szándékunk sem a misztika beható tárgyalása, sem a vele összefüggő vitás kérdések felsorakoztatása. Csak egy-két elvet és tényt állapítunk meg a jezsuita szellem és a misztika kapcsolataira vonatkozólag.

Szent Ignácot minden e tárgyban valamennyire is járatos ember habozás nélkül az Egyház legkiválóbb misztikusai közé sorozza. Kortársai közül csak két magasló koronatanút említünk, P. Nadalt és P. Laynezt. Mindkettő évtizedekig együtt élt vele és bizalmasa volt. P. Nadal azt mondja róla, hogy a misztikus kegyelmek legmagasabb fokára emelkedett, a Szentháromságnak szinte állandó jelenléte boldogította és a három isteni személyt együtt és külön-külön is szemlélhette. Ez utóbbi kegyelemben „nagyon gyakran volt része, sőt élete utolsó éveiben úgyszólván állandóan rááradt ez a kegyelem”.¹⁶

P. Laynez szerint Szent Ignác annyira el volt telve misztikus kegyelmekkel, hogy alázatosan mérsékletre kérte Istent, mert törékeny szervezete nem bírta a túlárado isteni szeretet özönét. Szent Ignác azt mondta önmagáról Layneznek, hogy „misztikus egyesülésbe merülhet Isten kegyelméből naponta akár tízszer vagy többször is, de hogy egészségét fenntartsa, rendszerint mérsékli magát és naponta csak egyszer közeledik az isteni forráshoz”.¹⁷ Maga Laynez pedig így nyilatkozik róla: „Ignác azt mondta egyszer, hogy Istenünk és Urunk dolgaiban ő inkább passzív, mint aktív, amint Szent Dénes mondja Hierotheosról. Ezt általában a szemlélődés legfőbb fokának tekintik.”¹⁸

Az itt szóbanforgó passzivitás természetesen semmiféle ellentmondásban sincs Szent Ignác apostoli lelkének kiváló jellegzetességével, az aktív szellemmel. Itt arról a misztikus élményről van szó, amelyet *divina pati* néven neveznek és amely akkor megy végbe a lelkekben, amikor az emberi aktivitással és az általános kegyelmi eszközökkel már el nem érhető isteni tapasztalások, megismerések és szeretetlángolások töltik el őket. Az ilyen passzivitás annál inkább fokozódik, minél jobban elárasztja a lelket Isten érezhető szeretetének óceánja. Ez a különleges passzivitás azonban csodálatos módon nemhogy csökkentené a hivatott apostolban az aktív lángbuzgalmat, hanem mérhetetlenül fokozza azt. Szent Ignác élete beszédes bizonyíték erre.

De ha misztikus volt a mester, akkor lehetetlen, hogy övéi, tanítványai ne követték volna, ha nem is mindnyájan a legmagasabb csúcsokig. Meschler szerint „a Jézustársaság szentjei, boldogjai, tiszteletreméltói és „Isten szolgálói” között egy sincs, amelyikben a magasabb szemlélődés — vagyis a misztikus kegyelmek — és rendkívüli adományok megtalálhatók nem volnának”.¹⁹

Suarez, aki egy századdal Szent Ignác után élt, azt állítja rendtársairól, a tevékeny élet apostolairól, hogy sok kiváló misztikust ismer közöttük.²⁰ De ha a Jézustársaság sok misztikus lelket nevelt, miért beszélt Szent Ignác mégis oly feltűnően keveset a misztikáról? Erre mi más kérdéssel felelünk. Ha az evangélium oly sok misztikust nevelt, miért beszélt az evangéliumban az Úr Jézus vagy Szent János és Szent Pál oly meglepően keveset a misztikáról? Kétségkívül nem azért, mintha a misztikus kegyelmeket lebecsülnék vagy valakitől is elzárni akarnák, hanem mert a sugalmazó Szentlélek üdvösségesebbnek találta számunkra, hogy az evangélium és az apostoli levelek csak szűkszavúan tegyenek róla említést. Ignác általában — például a lelkigyakorlatokban — szintén csak röviden utal a misztikus kegyelmekre, de ha külön-külön misztikus lelkekhez szólt, éppen nem volt

szükszavú. Tanúbizonyság erre sok levele és ezek közt főleg a Borgias Szent Ferenchez szólók.

Egyébként a Jézustársaság tagjai legkevésbé sem rejtették véka alá a misztikára vonatkozó elveiket. A nagy misztikusok közül olyan elsőrendű fényesség, mint Nagy Szent Teréz, bizalommal fordult lelkivezetésért a Társaság atyáihoz. És bizalmában nem csalódott. Lisieuxi Szent Teréz is hálásan emlékezik meg a jezsuita P. Pichon-ról, akitől lelki irányítást kért. Az apostoli életre hivatott Jézustársaság annyira meg tudta becsülni a szemlélődő szerzetek szent hivatását, hogy a karthauzi renddel különösen meghitt viszony fűzte egybe. A jezsuiták azt is apostoli munkának tekintették, hogy a misztika irodalmának műveléséből bőven kivették részüket és maradandó értékű műveket alkottak. P. Peeters S. J. vázlatos jegyzékében kereken száz jezsuita író sorol fel, akik a misztikával foglalkoztak. Ezek közül például Balthasar Alvarez (Szent Teréz gyóntatója), Jacobus Alvarez, Szent Bellarmino, Caussade, De Ponte, Godinez, Lallement, Le Gaudier, Lessius, De Maumigny, Nieremberg, Poulain, Rodriguez Szent Alfonz, Scaramelli, Suarez, Surin stb. világszerte ismert nevek. Aki a jezsuita szellem, vagyis a Lelkigyakorlatok szelleme és a misztika között ellentétet lát, az vagy a Lelkigyakorlatokat vagy a misztikát nem ismeri alaposan. Kanizius Szent Péter, az egyháztudós annyira nem látott ilyen ellentétet, hogy midőn Szent Ignác legmeghittebb társának, Boldog Fáber Péternek vezetésével elvégezte a „nagy lelkigyakorlatokat”, utána hamarosan sajtó alá rendezte Tauler misztikus iratait.

2. Elvek.

A felsorolt írók a misztikát a tökéletes lelkek imádságának nevezik — *contemplatio (mystica) est oratio propria perfectorum*. Suarez, Bellarmino, De Ponte és mások hangoztatják, hogy a misztikus imádság szükséges (*moraliter necessaria*) a tökéletes lelkivezetőknek. A

Jézustársaság egyik legkimagaslóbb előljárója, Aquaviva generális, körlevelében azt állítja a misztikus imádságról, hogy az „minden más imádságnál hathatósabban segít, hogy a kevélységet megtörjük; a lanyha lelkeket pedig arra ösztönzi, hogy föllebvalóik parancsát teljesítsék és lángbuzgalommal szenteljék magukat a lelkek üdvösségének”. Azután megállapítja még Aquaviva, hogy nagyon helytelen dolog lenne az embereket az imádságos élet bizonyos megszokott módszereibe vagy korlátaiba belekényszeríteni, hiszen a Szentlélek, aki bennünk működik, nem kényszeríthető korlátok közé. Nekünk az a kötelességünk, hogy tanulékony szívvel kövessük az ő indításait.²¹

A misztika mibenlétére vonatkozólag vannak és lesznek is vitás kérdések. De abban mindenki megegyezik, hogy a misztikus kegyelmek a krisztusi élet magaslataira vezetnek. Ha pedig nagyrabecsüljük a misztikát, mint az életszentség nagy eszközét, akkor nemcsak szívből kívánjuk, hogy minél több lélek részese lehessen ezeknek az isteni ajándékoknak, hanem teljesítjük is kötelességeinket, amelyeket Isten reánk, mint lelkivezetőkre ró. Akik már birtokában vannak a misztikus kegyelmeknek, azokat főképen a Szentlélek vezetésének tanulékony és nagylelkű követésére ösztönözzük. A többi lelkekre nézve az a főfeladatunk, hogy az arra hivatottnak a lelki magaslatok felé vezető utat mutatjuk meg. Akik a legnagyobb kegyelmek elnyerésére is képesíteni akarják magukat, azoknak előbb a lélekművelés egyszerű, hétköznapi, áldozatos és kitartó munkáját kell vállalniok. Ez fontosabb, mint a misztika titokzatos lelki gyönyöreinek túlságos emlegetése a misztikától talán még nagyon távolálló lelkek előtt. Egyébként is felelőtlen dolog időelőtti vágyakat kelteni a magasba szárnyalásra, mielőtt még a szárnyak kinőttek volna, vagy a vakító fényben szikrázó hegyormokat mutogatni boldognak-boldogtalannak a nélkül, hogy azt is megmondanók, mily nehéz és áldozatos út vezet oda a magasba.

A misztikus élet rejtelmeit sokan szeretnék kíván-

csian kutatni, de nem hiszik el, hogy abba csak az alázas, önzetlen és áldozatos lelkek lehetnek beavatva. Ez a beavatás pedig sokkal inkább a Szentlélek személyes műve, mintsem az emberi magyarázkodás dolga. A Lélek sok kiváló szentet vezetett be a misztikába a nélkül, hogy az illetők éppen erre vonatkozólag emberi oktatást kaptak volna, sőt a nélkül is, hogy a rendkívüli élmények lehetőségéről tudomásuk lett volna. Azt azonban kivétel nélkül minden ilyen választott lélek magától érthetőnek tartja, hogy minden isteni kegyre mélységesen alázas és önmegtagadó lelkülettel kell felkészülnie. Tehát nem az a legsürgetőbb feladat, hogy a misztika titkait is jóelőre és behatóan ismerje mindenki, hanem, hogy a misztikához és az életszentséghez is vezető meredek és küzdelmes útra nagylelkűen rászánják magukat.

A jezsuita lelkiség sohasem tudott kibékülni azzal az eljárással, hogy a misztikát, mint valami izgató exotikumot és szellemi ingyencséget riportszerűen akár az utcára is rángassák. Hiszen a misztika a vallásos életnek, az imádságos lelkületnek a „szentek szentje”. A szent dolgok őreihez tartozik, hogy ne csódítsák a felkészületlen és fegyelmezetlen tömeget egyenesen — átmenet nélkül — a szentek szentjébe.

Szent Ignác és övéi ezért tartózkodók a misztikára való általános buzdításokban. Mert a tömegeknél hiányzik az előképzettség, lelki felkészültség és aszkézis arra, hogy nekik a misztika csodálatos élményeiről hasznosan szólhassunk. A komoly aszkézis a legbiztosabb út a misztikához és egyben a szükséges biztosíték is arra, hogy a misztikus élet előfeltételei meglegyenek.

Ha Szent Ignác előtt arról beszéltek, hogy ez vagy az misztikus lélek-e, akkor rendszerint így szólt: „Ugye azt akarja mondani, hogy az illető kiváló az önmegtagadásban?” De Ponte azt mondja: „Több gondot fordíts az önmegtagadásra, mint az imádságra, mert akiben nincs önmegtagadás, az hiába keresi az imádságot, nem találja meg. Aki pedig igazán megtagadja magát, azt maga az

imádság (és misztikus szemlélődés) keresi és találja meg.”²²

3. Megbecsüljük az apostoli életet.

A jezsuiták, apostoli hivatásuknál fogva, nem hagyhatják figyelmen kívül a misztika viszonyát az apostoli élethez. Mélységes igazságszeretet szükséges ahhoz, hogy az idevágó kérdésekben helyesen ítéljünk. Mert lehet itt tévedni úgy a misztika, mint az apostoli élet lebecsülésével és túlbecsülésével is.

Túlbecsülik a misztikát és lebecsülik az apostoli életet azok, akik mindenkire nézve mindig annyira a misztikus imádságot tartják az egyedüli és legfontosabb eszköznek az életszentség elérésére, mintha az apostoli élet — amely nem egyéb, mint tevékeny szeretetszolgálat és Isten keresése és megdicsőítése a lelkekben — nem volna az Istennel való tökéletes szeretetegyesülés eszköze. „Vannak lelkek, — mondja De Ponte — akik szinte szemrehányást tesznek Istennek, mintha elhagyta volna őket, mintha hivatásuk miatt, amely pihenés nélküli munkát követel tőlük, azzal volnának büntetve, hogy a szemlélődés gyümölcseit ne élvezhessék. Az ilyenek, ha volna bennük igazi alázatosság, inkább nagy kegynek tekinthetnék a nekik juttatott kitüntető szerepet, hogy munkájuk által egészen az isteni kegyelem rendelkezésére bocsáthatják magukat. Így az ilyenek talán még a szemlélődés misztikus kegyelmét is elnyerhetnék, amely miatt keseregneek.”²³

Vannak, akik azt hiszik, hogy a misztikus kegyelmeknek — még ha nem is állítjuk be azokat mint hatóerőket az apostoli tevékenységbe — oly nagy hatásuk van, hogy még önmagukban véve is üdvösebbek a lelkek javára mindennél, még a legszentebb, apostoli munkánál is jobban. Az ilyenek szerint az elvonult lélek Istenbe merült imádsága apostoli szempontból is többet ér minden más fáradozásnál az Úr szőlőjében. Ez azonban nyilvánvaló túlzás. Ha a misztika mindenki számára előbbrevaló

az apostoli munkánál, akkor az apostolnak is inkább mindenáron misztikus szemlélődésbe kellene merülnie. De akkor miért parancsolt az Úr többféle apostoli munkát, vagy az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit? Azért, mert ezeket sem maga, sem apostolai számára nem vélte pótolhatóknak semmiféle misztikus imádsággal.

Egy másik lebecsülése az apostoli munkának az, ha annak minden sikerét egyedül vagy túlnyomó részben a misztikus lelkek érdemeinek tulajdonítjuk. Nagyra kell becsülnünk minden imádságot, amelyet apostoli célokra ajánlanak fel. Krisztusban való együttélésünk is megkívánja, hogy egymást minden módon segítsük az egy krisztusi életmű továbbépítésében. A méltatlan vagy lanyha apostolokért való imádság és engesztelés is nagyon üdvös dolog. Ezzel azonban nem mondjuk, hogy a szentéletű apostolok munkája is Isten kegyelmén kívül inkább a misztikus lelkek imádságából mint az ő saját buzgóságukéból meríti erejét. Nagyon lehet, hogy az önfeláldozó apostol fohászai többet érnek Isten szemében, mint igen sok érdemes léleké, aki szemlélődésben tölti minden idejét. Ha alázatos az apostol, akkor mindig érzi saját elégtelenségét és kéri testvéreinek imádságos segítségét. De ezek a testvérek e miatt nem tarthatják saját imádságukat okvetlenül értékesebbnek az Isten szeretetétől izzó apostolénál.

Ne válasszuk szét Mária tevékenységét Mártáétól! Ha Mária igazán a szemlélődő imádságnak szenteli magát, Márta pedig szinte üres lélekkel egészen a külső munkában merül el, akkor nyilvánvaló, hogy Márta nem tud vetekedni Máriával. Mária része ilyen esetben a jobbik rész. De ha Márta minden munkáját Mária imádságos lelkületével végzi, vagyis Istent keresi és őt szolgálja ki odaadó szeretettel, akkor *az ilyen Márta felülmúlja Máriát*. Aquinói Szent Tamás ezt úgy fejezte ki, hogy az Istennel egyesült apostol tevékeny élete tökéletesebb annak életénél, aki csak a szemlélődésnek él.²⁴ Suarez is hasonlóképen nyilatkozik: „Krisztus a szemlélődést csak olyan tevékenység fölé helyezte, amelyik pusztán külső

foglalkozás és szolgálat, nem pedig az igehirdetés fölé, az oktatás és a bűnösök megtérítése fölé.”²⁵

4. *Megbecsüljük a misztikát.*

De nemcsak az apostoli életet, hanem a misztikus szemlélődést is érheti a lebecsülés veszélye. Vannak, akik a misztikus életet szinte meddő dolognak tartják az apostoli élet szempontjából. Pedig a misztikus kegyelmeket lebecsülni olyan vakmerőség és könnyelműség, amelynek következményeit nemcsak az apostol lelkisége, hanem a rábízottak is megsínylik. A misztika az imádságos élet legtökéletesebb kivirágzása, amelynek áldásait megérzi az egész keresztény élet. Az Istennel egyesült lélekben a szeretet tüze lángralobbantja a buzgalmat Isten érdekeiért. Minél nagyobb lelkünkben a misztikus kegyelem, annál sodróbb erejű lesz bennünk a tetterős vágy, hogy Isten minden lélekben uralkodjék. Akiket Isten csak a szemlélődésre hívott meg, azokban ez a buzgalom főleg az állandó közbenjáró könyörgésben, Isten odaadó imádságában és tiszteletében, áldozatos vezeklésben és engesztelésben nyilvánul meg. Akiknek pedig apostoli hivatás jutott osztályrészül, azokat a misztikus kegyelem önzetlen, leleményes és odaadó apostoli munkára serkenti.

Szent Ignác tudott nagy misztikus és nagy apostol is lenni. A misztikában ő az apostoli lélek tökéletes felkészültségének nagy eszközét látta: „Nem azért kell a misztikus kegyelmeket keresnünk, hogy gyönyörűséget találjunk bennük, hanem mert tudjuk, hogy nélkülük gondolataink, szavaink és cselekedeteink tökéletlenek, rendetlen önszeretettel keverték és hidegek. Azért kívánjuk tehát azokat, hogy *tetteink szeretettől izzók legyenek*. Még világosabban: hogy Istennek minél nagyobb szolgálatára képesítsenek.”²⁶ De Ponte hasonlóképpen szól: „A misztikus kegyelmek az apostoli lélek tökéletes felkészültségének a koronája.”²⁷

VII. Egyetemes szellem.

Egyik szerzetesrend sem vett fel eredeti alkotmányába oly sokoldalú és univerzális tevékenységet, mint a jezsuitáké. Ez a tevékenység felöleli az evangélium hirdetését, védelmét, diadalravitelét, nemcsak itthon, hanem a földnek minden táján, nemcsak a keresztények, hanem a pogányok között: igehirdetésben, népmissziókban, lelkigyakorlatokban, az ifjúság oktatásában és nevelésében, az isteni tudományok mellett az emberi tudományok minden ágának művelésében; s e mellett a jezsuiták még az irgalmasság cselekedeteiből, a szeretetművekből és a szociális intézmények alapításából is mindig kivették a részüket. Diadalra juttatni Krisztus elveit a szellemi és erkölcsi világ egész mezején, az egyéni és magánéletben, a közgondolkodásban, kultúrában, a közéletben is, a nemzetek és országok viszonylataiban is: ez a jezsuiták célkitűzése. Valóban olyan széles működési tér, amilyen széles maga a Krisztusország.

A rend tevékenységének ez az egyetemessége különösen a missziókban mutat már szinte szédületes sokoldalúságot, ott, ahol a jezsuiták teljesen szabadkezet kapnak lelki, szellemi és szociális erőik maradéktalan kibontására, s ahol a pogány népek testi-lelki elhagyatottsága legjobban lobbantja lángra az önfeláldozó lelkek apostoli szeretetét. A missziókban a hithirdetők csakugyan az elhagyatottakkal elhagyatottak lesznek, a gyöngékkal gyöngék, a betegekkel betegek. Nemcsak arra töreksenek, hogy a vadon gyermekeit jó keresztényekké neveljék, hanem emberebb emberekké. Nemcsak tanítói és papjai a népeknek, amelyeket gondolnak, hanem orvosaik, nevelőik, iparosaik és földművelőik, művészeik

és építőmestereik, törvényhozóik, sőt, ha kell, államalapítóik is, mint Paraguayban, amelynek dicső multjára vonatkozólag nem ok nélkül mondták, hogy az a lehetlenségnek és utópiáknak megvalósítása volt. A jezsuiták tudtak mindenük lenni a négereknek, páriákká lenni a páriákkal, brahmánokká a brahmánokkal, mandarinokká, tudósokká, csillagászokká, művészekké és ezermesterekké a kínaiakkal.

De a jezsuiták tevékenységének univerzális jellegét nemcsak az a csodálatosan egyetemes munkaprogramm adja meg, amelyet mint a Világmegváltó munkatársai megvalósítani igyekeznek, hanem méginkább az az egyetemes világszemlélet és az az egyetemes önfeláldozás, amelyből az egyetemes munkaprogramm szükségképpen származott.

Hogy mennyire teljes és egyetemes önátadást kíván Krisztus az övétől, arra elég bizonyíték már az a mindenkinek szóló főparancs is, amelyben az Úr háromszorosan meghangsúlyozza a szerető odaadás teljességének szükségét: „Szeresd a te Uradat *teljes* szivedből, *teljes* lelkedből és minden erődből!” — Azután: „Aki nem mond le *mindenről* . . . nem lehet az én tanítványom . . .” — „Ha tökéletes akarsz lenni, add el *minden* vagyonodat . . . és kövess engem!”

Erre a *mindent* kívánó krisztusi szóra sokszoros és különösen örvendő visszhangot adtak Szent Ignác és társai. A jezsuiták életvilágában és irányelveiben feltűnően gyakran csendül meg az egyetemességnek és maximalizmusnak jelszava, a „*minden*” és „*minél nagyobb*” szó.

„Nem szabad mást óhajtanunk és mást keresnünk, mint *mindenben és minden által* Isten nagyobb dicsőségét.” (Lelkigyakorlatos könyv.) „Minden rendetlen hajlamunkat ki kell irtanunk . . . hogy *egyedül* azt kívánjuk és válasszuk, ami *inkább* célunkhoz vezet” . . . „Közömbösekké kell tennünk magunkat *minden* teremtménnyel szemben”, vagyis minden teremtmény fölé kell emelkednünk, hogy azokon keresztül is csak Istent keressük.

Ezeknek a mindent igénylő krisztusi szózatoknak visszhangja az a *Suscipe* imádság, amelyet a jezsuiták Szent Ignációtól kaptak örökségbe s amely az ő családi fohászuk lett. Ebben a pársoros kis szövegben az önátadás egyetemes jellege hétszer ismétlődik.

Maga az igazi szerzetesi élet is *teljes* odaadást jelent s a jezsuiták ezt a szerzetesi eszményt mindig komolyan vették. A hármasszent fogadalmat maga a fogadalom szövege is teljes önfeláldozásnak, „holocaustumnak”: egészen égő áldozatnak nevezi. E fogadalmak lényege az, hogy az Isten szeretetének *minden* akadályát elhárítsák.

Az önátadás teljességét azonban az egyes fogadalmak külön is hangsúlyozzák. A szegénység az egyeseknek semmiféle anyagi rendelkezési jogot nem enged. A tisztaságban a legmagasabb fok van célul kitűzve, „hogy testük és lelkük tisztaságával az angyalok tisztaságát utánozzák”. Hogy a jezsuita engedelmisség milyen univerzális önátadást jelent, annyira közismert, hogy a rendet sokszor éppen e miatt támadták, például akár a „perinde ac cadaver” („mikéntha holttest lennének”) hasonlat miatt. Akik azonban komolyan veszik az egészen Jézusnak szentelt életet, azok nem akadékoskodnak és nem szörnyülködnek a „cadaver-engedelmisség” hallatára, hanem megértik, hogy csak az élhet egészen Jézusnak, aki önmagának egészen meghalt. Szent Pál is ezt mondta: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem.”

Amúgy sem nehéz megérteni, miért kell önátadásunk egyetemes jellegénél főleg éppen az engedelmisséget hangsúlyozni. Már a szentatyák ismételtgették, hogy sokkal könnyebb az embernek feláldoznia azt, *amije* van, mint azt, *ami*, vagyis: önmagát. Az embernek kétségtelenül nem a külső javai a legföltettebb kincse, nem is a teste, hanem: a saját szabadsága, értelmes, személyes akarata. Jézus iránti önátadásunk is csak akkor lehet igazán teljes, ha akaratunkat, személyiségünket is öneki szenteljük, szinte az övébe beleolvasztjuk, az övével egyesítjük; akár

közvetlenül nyilvánul meg ez a jézusi akarat, akár csak közvetve, az Úr helyettesei: előjáróink által.

Akik így, teljesen átadják magukat Istennek és egészen Jézusnak élnek, azoknak lelkében kicsinyes emberi gondolatok helyett mindinkább Isten nagyobb gondolatai jutnak uralomra és a törpe emberi vágyak helyett a világot átfogó krisztusi vágyak érvényesülnek. A Jézusban és Jézusból való élet nem szűkíti be, hanem ellenkezőleg, kitágítja világszemléletünket.

Ez az egészen Krisztusban élő világszemlélet ragyogott fel Szent Pálban, amikor azt írta: „Adjatok hálát az Atyának, aki méltókká tett minket a szentek sorsában, a világosságban, és kiragadott minket a sötétség hatalmából és áthelyezett szeretett Fiának az országába... Ő a láthatatlan Isten képmása, elsőszülött minden teremtmény előtt, mert benne teremtetett minden az égben és a földön, a láthatók és a láthatatlanok... Minden ő általa és őérette teremtetett... Ő előbb van *mindennél* és *minden őbenne* áll fenn... Mert úgy tetszett az Atyának, hogy őbenne lakozzék *minden teljesség*...”²⁸

Szent Ignác lelke is Szent Páléhoz hasonlóan telve volt Jézussal. Ebből a teljességből született meg benne az a mindenséget egybefoglaló világszemlélet, amelynek Szent Ignác kivételes mestere, bajnoka volt. Már Manrézában látta, „miként származik *minden* az Istentől”. Sokat emlegetett látomásában a Cardoner-patak partján, „*minden* dolgot Istenben szemlélt és *minden* dologban Istent”. Látta, „miként ered *minden* Istenből és miként tér vissza *minden* Istenbe”. Nem győzi eléggé hangoztatni, hogy „*minden* dologban meg kell találunk Istent” (hallar Dios en todas las cosas).

Ezt a mindent átfogó világszemléletet kapják Szent Ignác társai is a *lelkigyakorlatok* révén. Már ennek „fundamentuma”, „alapvető igazsága” is hatalmas szinopszis, roppant átmérőjű, egységes világkép: egyetlen grandiózus összefoglalása Istennek, embernek és minden teremtménynek. Krisztus Királyt is úgy állítja elének Ignác, mint

a mindenség örök Királyát, akinek uralmát az egész világra ki kell terjesztenünk.

Ebből az univerzális világszemléletből születik az *egyetemes munkaprogram* azoknak lelkében, akik egészen Krisztusnak adták át magukat. Ebből a lelkületből pattant ki Ignác és a jezsuiták nagy életelve és jelszava: „*Mindent Isten nagyobb dicsőségére!*” Csak a rendi alkotmány szövegében 376-szor ismétli Szent Ignác ezt a jelszót és leveleinek özönében számtalanszor. Ez a királyi jelszó szüntelenül ott cseng a rendi szabályokban is különféle formában, századok óta visszhangzik a jezsuiták életében, ott fénylik templomaikon, házaikon és könyveiken és ösztönzi őket nemcsak arra, hogy mindent Isten dicsőségére tegyenek, hanem hogy mindenben az ő *nagyobb* dicsőségét szorgalmazzák. Ezért kell' többi közt minden jezsuitának késznek lennie, hogy „a világ bármely tájára menjen, ahol *nagyobb* a remény, hogy Istennek szolgálatot tehetnek”.²⁹

VIII. A valóságok érzéke.

1. Izzó szeretet és hűvös józanság.

Semmi sem állt oly távol Szent Ignációl, a „santo della ragione”-tól, az okosság és józanság nagymesterétől, mint a költői ábrándozás, délibábkergetés vagy felengzős elméletek csillogtatása. Ő az égbenyúló legszenőbb törekvéseivel is az egyszerű, biztos valóság talaján akart maradni. Gyakorlati igyekezett lenni. Azért nevezi Szent Ignác már Lelkigyakorlatait is *gyakorlatoknak* és nem „gondolatoknak” vagy „eszmefuttatásoknak” lelki életünkről és Krisztus Királyunk szolgálatáról. Szent Ignác azokhoz a magas hegyekhez hasonlít, amelyeknek bensejében állandó tűzkohó ég, a misztikus Isten-szeretet tüze, de a hegy ormát mégis hó borítja és kristálytisztá hűs légkör övezi.

Nem bocsátkozunk most Szent Ignác beható jellemzésébe, csak azt állapítjuk meg, hogy ez a misztikus szeretet-tűz mindig tevékenységre ösztönözte. Nagy misztikus létére nagyon gyakorlati is tudott lenni. Történelmi forrásaink egybehangzóan magasztalják benne a legszeretetre méltóbb embert, a jóságos atyát. Minden igyekezete, csodálatos nagy szervező ereje arra irányult, hogy Isten minél nagyobb szeretetére serkentse övéit és övéi által másokat. Mégis ez a csupa szeretet embere meglepően észszerű akart lenni. Azért — főleg írásain keresztül — inkább hűvös józansága ötlik szemünkbe. Ez a hűvös, józan légkör nem kellemes a langyos, kényelmes vagy lágy természetűeknek, de frissítő és jótékonyhatású az edzett vagy magukat edzeni kívánó lelkeknek.

És vajjon minden túláradó szeretete mellett miért akart Szent Ignác mégis annyira észszerű lenni? Azért,

mert mérhetetlen szeretete arra ösztönözte, hogy Istent ne csak szép szóval vagy érzelmekkel, hanem főleg tettekkel dicsőítse meg. Ha Krisztus munkatársai igazán szeretik Királyukat, akkor nemcsak együttéreznek, hanem *együtt is dolgoznak* vele az ő világmegváltó művén. Ehhez pedig nem elég a lelkendezés. A céltudatos munkához, a tervszerű nagy alkotásokhoz olyan észszerű mérlegelésre és megfontolásra is szükség van, amelyet a valóságok józan érzéke diktál. Különben csak kapkodunk és melléfogunk, és sem magunkban, sem másokban nem építjük Krisztus országát.

Szent Ignác a legmagasabbra akarja vezetni övéit a krisztusi életben, de hogy ezt elérje, mindenekelőtt nem a távoli, misztikus homályba burkolt csúcsok titkait magyarázgatja hosszadalmasan, hanem főképen arról gondoskodik, hogy már itt lent a magasba vezető útra álljunk és elszántan el is induljunk. Szent Ignác lelkisége nem valahová a felhőkbe vagy a titokzatos csillagképekbe, hanem zseniális egyszerűséggel a teremtetten és látható világ mindennapi valóságába van beállítva. Szinte érzékeltetni akarja velünk, hogy a valóság és igazság talaján állunk. Mintha valami óriási fényszórót gyullasztana ki mindjárt lelki életünk kezdetén, midőn a nagy alapigazsággal, a cél és eszköz gondolatával élesen rávilágít minden valóságra a Teremtőtől kezdve le az utolsó teremtményig. Átfog mindent, és a cél és eszköz szempontjából megkülönböztet mindent. Életcélunk megvalósítását kezdettől fogva mindvégig nem bonyolult módszerekbe, hanem a mi egyszerű mindennapi állapotbeli kötelességeinknek, vagyis Isten akaratának teljesítésébe helyezi. Mert ezáltal dicsőítjük meg Istent.

2. A valóság talaján.

Ezzel a mi földi életünk mindennapi valóságára beállított lelkiséggel legkevésbé sem fokozzuk le eszményeinket, hanem ellenkezőleg, eszményesítjük és istenivé tesszük gyarló emberi életünket. Hajlamosak vagyunk

arra, hogy az életszentséget csak rendkívüli, fényes mennyei köntösben képzeljük el, mintha az nem húzódhatnék meg a szürke munkaruhában, akár a kis munkák nagy lélekkel való végzésében is. Mintha a mi istenadta közönséges életünk túlságosan profán volna ahhoz, hogy szent is lehessen. Vagy mintha környezetünket tartanók nagyon közönségesnek, amelyből valamiképen menekülnünk kellene, hogy tökéletesek lehessünk. Pedig nem szabad menekülnünk még az égbe sem, hanem előbb itt a földön kell égi hajlékot készítenünk Isten számára minél több lélekben, először természetesen a magunkéban.

A magasságok felé vágyakozó lelket meggyötörheti néhanapján az unottság és undor kísértése a sok emberi nyomorúság vagy hitványság láttára és tisztább légkörbe vágyódik. Ha ez csupán azt jelenti, hogy lelkünk isteni erővel és magával Istennel igyekszik eltelni, az nemcsak helyes, hanem szükséges is. Különben nem lehetünk Isten alkalmas eszközei. De ne legyen az a magasba vágyakozás megfutamodás arról az őrhelyről és attól a munkafeladattól, amelyet apostoli hivatásunk bízott reánk. Ne legyen elfordulás a valóságtól valami eszményibbnek látszó képzelődés kedvéért. A pusztá sopánkodás pedig éppenséggel nem építi Isten országát itt a földön, hanem bénítja magunkban és másokban is az építő erőket.

Szent Ignác nagyon jól ismerte a világ romlottságát, tudta, mily sok bűn szennyezi be a földi életet, tudta, mily félelmetes sátáni szellemmel kell megküzdenie, hogy Krisztus országát felvirágoztassa a földön, de nem sopánkodott, nem dicsérte folyton csak a régi jó időket, nem szidta a gonosz világot, hanem munkába állt és apostoli szíve egész odaadásával munkásokat nevelt a megváltói művek folytatására, a lelkek meghódítására.

Isten nem szereti, ha tehetetlenül csak az eget nézzük, hanem tevékenységet vár tőlünk. Ő nem az égbe, hanem a földre, a világ minden részére küldte apostolait. Az ő országa nem e világból való, de itt kellett azt megalapítani és itt kell továbbépítenünk.

A fölséges Isten maga sem csak a mennyei magasla-

tokból akarta szemlélni az emberek vergődését, hanem közénk jött, emberré lett, hogy a mi emberi életünket istenivé tegye.

3. Itt a földön dőlnek el az örök sorsok.

A mennybemenetel után megjelent angyalok is arra figyelmeztették az apostolokat, hogy ne nézzék oly sokáig tétlenül az eget. Az apostoloknak, tehát nekünk is, a földet is kell néznünk, mint a jó katonának a küzdő terület és a meghódítandó országot. „A mi számunkra is — írja P. Charles — ma is itt a földön dőlnek el az örök sorsok, itt épül fel Isten Fiának dicsőséges nagy országa. Itt a földön kell megszereznünk az ég csodálatos kincseit, mert hiszen halálunk pillanatában — mint szent hitünk tanítja — érdemeink mértéke végleg megállapodik és a síron túl, a másvilágon, a mennyben már nem növekedhetik. Igaz, hogy az ég a nagy Családatya magtára, de a világ legszebb magtára sem ad hozzá egyetlen szemet sem a kalászhoz és egyetlen kalászt sem a terméshez. A termés a napsugár és az eső segítségével mindenestül a rögzös földből sarjad ki. Szent Péter és Pál „készen” voltak, égi dicsőségük mértékét megszerezték a földön, midőn őket — a liturgia szavai szerint — „a föld a csillagok honába küldte”. Mert itt, minálunk a földön, az emberek közt kell folytatódnia és befejeződnie a megváltás művének.³⁰

A kényelmeskedésre hajló vagy a félénk ember képes akár szentnek mondott ürügyek alatt is minden baj orvoslására, minden bátor kezdeményezést az égbe utalni és a nehéz életfeladatok teljesítését pusztán az isteni kegyelem mindenhatóságára bízni. Pedig sem az Isten végtelen jósága, sem az ő kegyelme nem vállalta magára a mi részünket a munkából, nevezetesen a mi lelki előhaladásunkból és áldozatainkból, vagy a jópásztori fáradozásokból, az igehirdetésből, a szentségek kiszolgáltatásából, a tanításból és nevelésből. Isten nem vállalta magára a templomok, iskolák és kórházak építését, vagy a szegé-

nyek gondozását, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit.

Idevonatkozik Szent Ignácnak az a közismert irányelve, hogy minden Istenbe vetett bizalmunk mellett is úgy dolgozzunk, mintha minden siker csak a mi munkánktól függne, de azért Istenben mégis úgy bízunk, mintha mindent csak őtőle várnánk.

Valóságérzéke tartotta vissza Szent Ignácot attól is, nehogy a vallásos életet csak a szívek rejtett világába utalja. Krisztussal sem csupán láthatatlan úton-módon vagyunk kapcsolatban, hanem az ő látható és érzékelhető szentségei által, az ő látható helytartója, tanító és kormányzó hivatala által. Ha Péter utódját hallgatjuk, akkor Krisztusra hallgatunk. Ez az oka, miért igyekeznek a jezsuiták Krisztus helytartójához való odaadó engedelmeságben magukat kitüntetni.

A Krisztus misztikus testéről szóló tanítás olyan szent igazság, amelyre maga Krisztus tanított minket, midőn önmagát szőlőtőnek és minket szőlővesszőknek nevezett. Szent Pál ugyanazt hangoztatja a testről vett hasonlattal: Krisztus a test feje, mi ugyanannak a testnek a tagja vagyunk. Ez valami titokzatos eleven egységet jelent, amely egy láthatatlan lelki szervezetbe foglalja össze az Egyház összes tagjait.

De a titokzatos testről szóló hasonlat csak az egyik, éspedig a láthatatlan oldalát jelenti az Egyháznak. Mélységesen őszinte valóságérzéssel kell örködnünk, hogy el ne terelődjék figyelmünk Krisztus másik tanításáról, amely az Egyház látható oldalát mutatja. Az Egyház Krisztus szerint hegyen épült város, látható társaság, amelynek látható és hallható szervei és képviselői vannak. Mert egyházi életünknek ki kell hatnia az egész látható világra, és be kell sugároznia az egész földkerekséget az evangélium igazságaival. És a krisztusi igazságnak és szeretetnek érvényre kell jutnia nemcsak a szívek rejtékében, hanem a nyilvános élet minden vonatkozásában is.

4. Keresztény életünk keresztes oldala.

Megnyilatkozik a szentignáci valóságérzék abban is, hogy még az istenfiúság boldogító igazságát sem tárja elénk egyoldalúan csak a napsugaras, bájos és vonzó oldaláról. Az istenfiúság kegyelme csakugyan nem a mennyei Atya ránk ragyogó szeretetében való boldog sütkérezés, nem pusztá ringatózás a gyermeki bizalom és szeretet örömhullámain. Nem elkényeztetett gyermekei akarunk lenni a mennyei Atyának, akinek talán az a fő feladata, hogy önző és szeszélyes kéréseinket kiszolgálja. A mi mennyei Atyánk nem azért fogadott minket gyermekeivé, Fiának, a Világmegváltónak testvéreivé, hogy örökös lelki kiskorúságba rögzítsen minket, hanem hogy bevezessen és beavasson minket a Megváltó világot átfogó nagy gondolataiba, terveibe, művébe, fáradságos lélekmentő munkájának folytatásába, az áldozatos kereszt-hordozás misztériumába. Az istenfiúság által „*növekednünk kell tökéletes férfiúvá egészen Krisztus teljességéig*”³¹, hogy belenőjünk Isten Fia szellemébe, hogy együtt éljünk Krisztussal és vele együtt folytassuk az ő tevékeny és áldozatos életét. Szent Ignác az istenfiúi életnek *inkább férfias és keresztes oldalát mutatja*, mint szelíd édességét. Pedig ő maga valóban akár himnuszokat zenghetett volna ennek az istengyermekségnek napsugaras oldaláról is, hiszen olyan kiváltságos kegyelmeket kapott éppen a mennyei Atyára és a mi istenfiúi életünkre vonatkozólag, hogy naplótöredékének fennmaradt kicsiny része a maga mozaikszerű, szűkszavú, szaggatott formájában is valósággal a gyermeki lélek forrón ömlő szeretethimnusza a mennyei Atyához. A pároldalas kis töredékben ötvenszer említi az Atyát, aki „eltöltötte lelkét szeretetének édességével... és végtelen jóságában keblére vonta őt...”³²

Bármennyire vonzódott Szent Ignác egyénileg a *liturgikus istentisztelet* méltó külső fényéhez és bármennyire az Egyházzal való együtttérzés szabályának hirdette, hogy nagyra kell becsülnünk az egyházi éneket, zsoltár-

imát és hasonlókat, mégis a liturgia ünnepi részének különösebb művelését nem vehette fel munkaprogramjába, mert arra más, inkább szemlélődő szerzetek, kaptak hivatást. Annál inkább tekintette övéi apostoli feladatának, hogy igehirdetéssel, népmissziókkal és oktatással vezessék a lelkeket a liturgikus élet szívéhez, az eucharisztikus Krisztushoz.

5. Bölcs mérlegelés.

Szent Ignác valóságérzékének és egyetemes munkaprogramjának azonban alig van megkapóbb és egyénibb színezetű megnyilatkozása, mint az a *bölcs és számító mérlegelés*, amellyel Szent Ignác az apostoli munkák sorozatának szinte értékiskoláját állította fel s a rendi alkotmányban övéi számára zsinórmértékül rendelte. Mivel a legegyetemesebb munkaprogram sem ölelhet fel betűszerint mindent, amire az Isten országának védelme, terjesztése és felvirágoztatása szempontjából szükség van (mert hiszen erőink korlátoltak), azért Szent Ignác a rendi alkotmány 7. részében felállítja az apostoli munkák gyakorlati hierarchiáját: azt, hogy mit kell *inkább tenni* s mire erőinket s embereinket mindenekelőtt összpontosítani. Ezt a fejezetet joggal nevezték a szentignáci apostoli koncepció legklasszikusabb kifejezőjének. Itt arra oktatja Szent Ignác a fiait, hogy ha már válogatni kell és lehet az apostoli munkában, akkor mindenekelőtt oda kell az embereinket küldeni, ahol az illetők legjobban megfelelhetnek s legtöbbet tehetnek Isten dicsőségére. Nehézebb feladatokra válogatottabb embereket kell küldeni; olyanokra, amelyek nagyobb testi erőt is igényelnek, az erősebb és szívósabb szervezetűeket; nagyobb lelki veszélyek közé olyanokat, akik az ilyen veszélyek közt edzettebb ellenállóképességűek; előkelő és tanult emberekhez olyanokat, akik maguk is magasabb műveltséggel rendelkeznek, az egyszerű néphez olyanokat, akik ennnek a nyelvét értik. Általában a munkák és feladatok közül azt kell előnyben részesíteni, amiből nagyobb és biztosabb

haszon háramolhatik az Isten országára, ami általánosabb értékű, ami szélesebb hatású, ahol az ellenfél részéről nagyobb veszedelem fenyegeti a lelkeket és sürgősebb a segítség, vagy ahol kevesebb a munkaerő s elhanyagoltabb a munkatér, vagy amiből tartósabb haszon várható.³³

Ez a körültekintő és józan számítás, ez a célirányos beosztás lett a jezsuita tevékenység egész szellemének legfőbb elve és jellemzője. Ez magyarázza meg azt is, hogy a Társaság számos olyan munkakört is magáénak vall, amely első látszatra talán nem a legsürgetőbb apostoli feladatokat tartalmazza s távolabbi elemzésben mégis a komolyabb és eredményesebb munka biztosítékát hordozza magában. Ha pl. a munkatér megválasztása egészen az egyes rendtagok, különösen a fiatalok saját tetszésére volna bízva, nagyon könnyen lehet, hogy a jezsuiták túlnyomó többsége a távoli missziókban keresne elhelyezkedést. Hiszen a pogány országok roppant lelki insége éppúgy missziós munkára hív, mint a rendkívüliség s a küzdelmesebb élet, amely a hithirdetői tevékenységet jellemzi. A Jézustársaság csakugyan hatalmas arányban veszi ki részét a távoli missziós munkában; ma alig van szerzet, amely annyi hithirdetőt küldene ki a távoli világ-részekbe, mint Szent Ignác rendje. Mégis a rendtagok nagyobb része itthon marad, s itthon működik. Miért? Bizonytal nem kényelemszeretetből vagy a missziók alábecsüléséből. Hanem abból a mélyebb meglátásból, hogy a hit fenntartása, védelme s fejlesztése a keresztény országokban a további hithirdetői munkának is központja és gyökere. Ezért is helyez oly nagy súlyt a Társaság az oktató-nevelő munkára a kollégiumokban, nagyon jól tudva azt, amit az Egyház ellenségei is észrevettek már, hogy az ifjúság nevelése a jövő irányításának biztosítója.

A nevelési elvvel kapcsolatos egyébként az elit-képzés jelentősége is, amely a jezsuiták tevékenységének szintén minden időben egyik jellemző vonása volt. A vezető körök megnyerése Krisztusnak nem azért fontos szempont mindig a rend programjában, mert előkelőbb

s választékosabb munkát jelent, hanem a szentignáci valóságérzetnek s az apostoli célkitűzésnek megvalósítása-képen, mert hiszen a vezető körök helyes lelki eligazodása egész környezetüknek üdvös irányítására kihatással van.

6. Józan mérséklet.

Valóságérzéke diktálta Szent Ignácnak azt is, hogy övéinek buzgóságát csodálatos okossággal vezérelje a kitűzött célok felé. A „mindent” és „minél nagyobbát” elérni akaró lángbuzgalom nem jelenthet féktelen rajongást. A világot átfogó egyetemes munkaprogramm, az önmagát feláldozó munkakedv, a mindenre kész lelkesedés ne legyen olyan, mint a vakul száguldó áradat, amely csak újabb és újabb partot tép a helyett, hogy hasznos munkát végezne és hatalmas erejét gátak és zsilipek szabályoznák a céltudatos erő kifejtésre. Az univerzális szellem és a lángbuzgalom csak akkor alkotó erő, ha a valóságok érzéke vezérli.

Szent Ignác nem habozik kiadni a jelszót fiainak: *menjetek és gyujtsátok lángra a világot!* De ő nem garázda tűzvészt akar támasztani, hanem azt kívánja, hogy övéi Krisztus evangéliumának nyugodtan és változatlanul ragyogó világossága és a krisztusi szeretet állandó fény- és hőforrásai legyenek.

A fiatal rendtagokhoz intézett egyik levelében ezt írja: „Ne túlozzunk! Ezt az elvet ne feledjük még a jó dolgokban sem! Ahol nincs mérséklet, ott a jó is rossz lesz, ott magából az erényből is hibák és rendetlenségek fakadnak... Az az erény ritkán tartós, amely nyugtalan hajszában akar érvényesülni. Ne legyünk olyanok, mint az a katona, aki annyi fegyvert rak magára, hogy végül egyiket sem tudja szabadon használni.” Szent Ignác éppen ezért még a testi erőkre is gondol: „Mínthogy testestől-lelkestől Isten tulajdona vagyunk, — írja Borgia Szent Ferencnek — egyikünknek sincs jogában testi egészségét oktanul gyengíteni... Azért kérem, tartsa jókarban és

gyarapítsa testi erejét... Azért kell a testről gondoskodni, mert a lélek eszközeül van rendelve és általa lesz alkalmassá az Úr szolgálatára.”³⁴

Arra is gondja volt Ignácnak, hogy az okosság csak irányítsa, mérsékelje, de le ne törje és le ne lankassza a lángbuzgalmat. „Ritkán visznek végbe nagy és hősi dolgokat azok, akik túlságosan okosak akarnak lenni Isten szolgálatában. Aki vállalkozásának minden kis nehézségét és eshetőségét töprengő aggályoskodással kutatja, az bajosan alkot kiválót.”³⁵

IX. A ma emberei a jövő Krisztusáért . . .

Mi tette azt, hogy a Jézustársaság állandóan magán hordta a korszerűség bélyegét? Bizonytal az, hogy a Társaság tagjai maguk is iparkodtak mindig, a szó nemes értelmében korszerűek lenni, s Jézus országát maguk közt, a maguk környezetében s a maguk világában felvirágoztatni. Nem távoli jövők eshetőségeit fürkészték s nem is abban látták hivatásukat, hogy türelmesen várják a ritka és kivételes alkalmakat, amikor Krisztus királyságáért valami különöst és rendkívülit tehettek. Nem szövögettek elméleti, világhódító terveket, nem építgettek légvárakat, nem valami rejtett „boldogok szigetén”, kivételesen kedvező szellemi viszonyok között akartak csekélyszámú, kivételes megáldottságú lelkek üdvösségén dolgozni, hanem a való életet ragadták meg s azt akarták visszahódítani Krisztusnak. Mégpedig mindenben, mindenütt, ahova csak kezük munkája, szívük dobbanása elhatott. Nekik az egész világ kellett, mert Krisztusnak is az egész világ kell. Uralomra akarták juttatni Krisztust mindenütt, a mindennapi élet minden vonatkozásában, mert Krisztus a mindenség Királya, akinek minden világrészt, minden népet, minden lelket meg kell nyerni, nemcsak a jókat, hanem a gonoszakat is.

Jézus nem a múltba küldte ki munkatársait, nem is csupán a jövő szent eshetőségeit festegette eléjük, hanem a ma: a mindennapi élet égető szükségleteinek lázas munkájába állította őket. Nem küldte ki munkatársait a világból, hanem beleküldte őket a világba, a nagy nyilvánosság elé, akár a „farkasok közé” is. „Amit nektek a sötétben mondok, mondjátok el fényes nappal, amit fülbesúgva

mondok, azt hirdessétek a háztetőkről.”³⁶ Azt kívánta, ne rejtse véka alá az ő evangéliumának világosságát, hanem legyenek vele a „világ világossága”. Tüzet jött bocsátani a földre és mit akarhat mást, minthogy az felgyulladjon!³⁷ Szent Ignác lánglelke elevenen visszhangozta ezeket a krisztusi szavakat. Ő is azt mondta társainak: „Menjetelek, gyujtsátok lángra az egész világot!”

Ez a tűz, a Krisztus szeretetét egy egész világra szétlobbantó lángolás lett a jezsuita tevékenység egyik legjellegzetesebb tünete. Ez a világot átfogó tűz sürgette és hajtotta munkába a jezsuiták tízezreit négy évszázadon át s állítja munkába ma is minden erejüket. Krisztus Király országát terjeszteni, építeni, szilárdítani! Igaz, hogy munkánk csak csöpp a tengerben, a tengernyi gonosszaggal és tudatlansággal szemben, de ez sem béníthatja meg tevékenységünket; a szeretet tüze nem engedi, hogy erőink korlátoltsága miatt sopánkodjunk és meglévő erőinket is tétlenségre kárhoztatva, a nagy krisztusi munkát ábrándozó csodavárással elodázzuk.

A jezsuita tevékenység a jelennek él, de nem választja el azt a múlttól és a jövőtől, hanem ugyanakkor a múlt Krisztusából merít és a jövő Krisztusáért is dolgozik.

Vajjon ez a tevékenység lekicsinyli-e a szemlélődő élethivatását? Nem! A jezsuiták elismerik, és Krisztus Szívével együtt érezve nagyra becsülik némelyeknek azt az istenadta hivatását, hogy életüket kizárólag vagy főképen arra szenteljék, hogy a múlt Krisztusának evangéliumi képét tanulmányozzák, tisztaságában megőrizték és a keresztény világba sugározzák. Nagyra becsülik azokat is, akik főkép csak a jövő diadalmas Királyát látják Krisztusban és életüket imádságban, szemlélődésben és istentiszteletben töltik; akik a megváltás művét már jövő befejezettségében látják és Isten örök égi dicsőítését szinte elővételezik. Az ilyen lelkek a győzedelmes Krisztus túlvilági fényét vetítik zárandokéletünkre és a küzdő Egyháznak fáradozásait Királyunk

örök dicsőségének misztikus fellobogtatásával könnyítik meg.

A Jézustársaság tagjai mint a tevékeny Krisztus munkatársai, nem vonnak le semmit azok életének szentségéből, akik a múlt és a jövő Krisztusát látják és szolgálják csendes, határozott, statikus keretekben. Ők azonban a maguk hivatásának a *szemlélődéssel párosult tevékenységet* látják, ahogy azt maga Krisztus Urunk is gyakorolta s amelynek révén az ő világmegváltó művének mindennapi folytatásán fáradoznak. A ma emberei akarnak lenni, bár szüntelenül az örökkévalóságnak élnek és dolgoznak, ahogyan maga az örökkévaló Krisztus is, aki ugyanaz tegnap, ma és mindenkor, igazán a ma emberévé lett, amidőn emberré lett, hogy az örökkévalóságot belevegyítse a mulandó életbe. Krisztus magára vette a mulandó élet esélyeit, alkalmazkodott a változandó emberi élet szükségleteihez, segített ott és úgy, ahogyan és ahol időszerűnek tartotta. Az ő munkatársainak is az az élethivatása, hogy a változandó idő és tér viszonyai közt mindig Krisztus művét folytassák, hogy minden kort krisztusivá alakítsanak. És minél jobban élnek együtt Krisztussal, annál kevesebb a veszély, hogy a korszerű munkában elhalványul lelkük előtt Krisztus örökkévalóságának fénye. Minél korszerűbbek Krisztus szándéka szerint, annál inkább dolgoznak az örökkévalóságnak.

X. A jezsuiták humanizmusa.

A jezsuita szellem egyik alkotóelemének nem ok nélkül tekintik sokan a jezsuiták *humanizmusát*.

Siessünk megjegyezni, hogy a humanizmus szó nem csupán műveltséget vagy emberies jóságot és jótékony-ságot jelez, hanem elsősorban azt, milyen szerepet tulajdonítunk egész világszemléletünkben az embernek.

A jezsuiták első látszatra bajosan lehetnek nagyvonalú viselői ennek az általánosabb értelemben vett humanizmusnak, hiszen azon az állásponton vannak, hogy az ember magában kevés, hogy minden értékét az Istentől kapta s feladata az, hogy mindenestül Isten szolgálatára, a krisztusi érdekek diadalravitelére szánja magát. Ez azonban rövidlátó következtetés. Tévedés azt hinni, hogy amikor magunkat egészen Krisztus önfeláldozó szolgálatára adjuk, akkor ezzel lemondunk az igazi humanizmus műveléséről: a saját magunk s emberi életünk tökéletesítéséről. Vajjon a belénk oltott krisztusi élet csak emberi és földi életünk rovására fejlődhetik? Úgy-hogy minél krisztusibb életet élünk, annál inkább csökken bennünk emberi értékünk? Szó sincs róla!

A krisztusi életnek nincs szüksége arra, hogy az emberi életet, annak igazi és természetes értékeit lefokozza. Nem célja, hogy ellentétet támasszon az isteni és az emberi élet között, hanem ellenkezőleg, hogy összhangot teremtsen bennük. Nem emberi voltunk romjain akarja a krisztusi élet égbenyúló építményét felemelni, hanem magát az emberi elemet tisztogatja meg, nemesíti bennünk és emeli az ég felé. Ez a felfogás az emberi képességeknek és természeti adományoknak nem alábecsülésére, hanem ellenkezőleg: helyes megbecsülésére és elevenebb felhasználására vezet.

Ha nem így lenne, ha az emberi elemnek annál inkább el kellene tűnnie és megsemmisülnie, minél magasabbra fejlődik bennünk az isteni elem, akkor az Isten-ember maga sem lehetett volna és fejlődhetett volna igazi, tökéletes emberré. Pedig azzá lett. Az isteni életben való részesedés nem megnyomorítója, hanem felmagasztalója az emberi életnek.

Az egyetemes önátadás, egész emberi mivoltunk feláldozása a krisztusi élet szolgálatára éppen nem jelenti Krisztus munkatársaira nézve sem az emberi egyéniség és tehetség semmibevételét, sem pedig azt, mintha az embert csak puszta eszköznek kellene tekintenünk. Még Isten szemében s az isteni élet szempontjából sem puszta eszköz az ember, annál kevésbbé más, teremtettt célok, például az állam vagy a faj szolgálatában.

A *Lelkigyakorlatok* szűkszavú könyvében, amelyet joggal tekintünk a jezsuita szellem legfőbb letéteményesének, van egy rövidke mondat, amelynek döntő jelentősége van a jezsuita humanizmus kérdésében. Az általános célkitűzés után — hogy az embernek Isten dicsőítése a végcélja — ott következik mindjárt az a mondat, hogy „mindaz, ami az emberen kívül a földön van, az *emberért* van teremtvé, hogy őt célja elérésében segítse”. Ezt a mondatot egyes túlbuzgó bírálói nem találták elég tökéletesnek, elég szentnek és úgy szereték volna kijavítani, hogy *nem az emberért*, hanem közvetlenül Istenért van teremtvé minden. Az ilyen, kákán is csomót keresők, talán még a Credót sem tartják elég tökéletesnek, mert ott is az áll, hogy Krisztus „*értünk emberekért és a mi üdvösségünkért*” szállott le az égből és megtestesült... (*propter nos homines et propter nostram salutem*); tehát ezt is ki kellene javítani, mert szerintük az Isten Fia nem miértünk, hanem Istenért szállt le az égből. Az ilyen mindent jobban tudók nem veszik észre, hogy Isten maga többre becsüli az embert, mint ők. Krisztus bizony nem puszta eszköznek tekinti az embert, hanem célnak is, *akiért* önmagát és életét is oda-

adja, természetesen, végeredményben azért, hogy ezáltal is az Atyát dicsőítse.

Ennek a teremtet világot átfogó lelki gyakorlatos elvnek döntő jelentőségére élesen rávilágítanak korunk nagy szellemi harcai. Eerre hivatkozik az utóbbi években többször is Krisztus helytartója: „Az ember nem eszköz és nem lehet eszköz; az ember cél, természetesen nem végcél és nem legfelsőbb cél, mert az az Isten. De cél az ember a rajta kívül eső teremtet világ számára.”³⁸ Nem az ember van például az államért, hanem az állam van az emberért, hogy annak egyéni és közösségi életét szolgálja. Még a közös jónak elvitázhatatlan felsőbbsege az egyéni javak fölött sem fokozza le az egyént pusztá eszközzé. Hiszen a közösség és az egyén csak egymásnak kölcsönös szolgálatában találhatják meg az igazságos egyensúlyt.

Minden, még az állam és a nemzet is az emberért van és az ember üdvösségéért, hogy az embert végcéljához, Isten dicsőítéséhez segítse. „Az Egyház elveti azt a felfogást, amely szerint a polgári társadalom vagy az állam önmaguknak elégséges és öncélú lények. Ilyen elvek mellett szinte szükségszerűen oda jut az állam, hogy az ember személyes jogait támadja vagy megsemmisítse.” Krisztus helytartója hozzáteszi még, hogy ma többfelé mutatkozik hajlandóság arra, hogy azt a téves államelméletet hirdessék, amely szerint „az állam öncél és a polgárok csak az államért vannak; mindennek az államért kell lennie és az államban minden benne van”.³⁹ Amióta XI. Pius pápa e szavakat évekkel ezelőtt mondotta, azóta az események is mindjobban mutatják, mennyire igaza volt. Sajnos, Krisztus Egyháza az ember istenadta természetes jogainak megbecsülésében és védelmében ma sokfelé meglehetősen magára marad.

Ebből a humanizmusból érthető, miért oly következetes védői a jezsuiták a szabadakarat tanának és az egyén legszentebb jogának, a lelkiismereti szabadságnak, tudományos munkáikban éppen úgy, mint gyakorlati tevékenységükben. Ebből a szemszögből érthető, hogy

az ú. n. molinizmussal kapcsolatban sem engedik kisemizni, mint természetes adottságot, a szabadakaratot. A sokszor félreértett probabilizmus gyökerei is kapcsolatban vannak a lelkiismereti szabadság védelmével, amennyiben lelkiismereti kötelezettséget csak a törvény *biztos* jellegében, nem pedig pusztán valószínűségében láthatunk.

Az is a jezsuiták humanizmusából ered, hogy az emberi eszközöket jobban megbecsülték és minden lehető módon beállították Isten dicsőítésének munkálására, mint sokan mások. Krisztus az emberi elemet nem tartotta alkalmatlannak arra, hogy az isteninek hordozója legyen s azért az ő bajnokainak sem szabad alábecsülni az emberi erőket s elemeket, hanem azokat a lehető legnagyobb mértékben meg kell becsülniök s fel kell használniok. A jezsuiták ellenségei sokszor szemére vetették a rendnek, hogy mennyire emberi és természetes eszközökkel dolgozik, hogy mennyire a krisztusi cél szolgálataiba hajt emberi érdeklődést s tehetséget, minden törekvést és kulturális igényt. De vajjon hiba ez? Nem arra ösztönzi-e a jezsuitákat univerzális szellemük, hogy Isten minél nagyobb dicsőségére minden lehető és megengedett eszközzel dolgozzanak? Ez nem az isteni cél lealacsonyítása, hanem az emberi erők felmagasztalása és istenítése, s annak a világ Megváltójának követése, aki nemcsak azzal szentelte meg az emberi életet, hogy maga is emberré lett, hanem azzal is, hogy mindenben alkalmazkodott hozzánk és hasonló lett hozzánk. Az Úr az üdvösség egész kérdését megoldhatta volna láthatatlan, szellemi úton-módon is. De ő megbecsülte az embert és hozzá való szeretetből nem átalott emberi eszközökhöz is nyúlni. Attól sem félt, hogy a legszentebb isteni misztériumokat lealacsonyítja, amikor emberi, anyagi hasonlatokkal igyekszik azokat érthetővé tenni. Hiszen elvégre még ezek az emberi hasonlatok, gondolatok és eszközök is végső elemzésben isteni gondolatok, aminthogy az egész teremtett világ Isten gondolata.

Az apostoli alkalmazkodóképességnek is ez a legmélyebb, krisztusi megokolása. Amint Jézus tudott egé-

szen galilei lenni a galileiakkal, éppen úgy egészen kínai lett volna a kínaiakkal, indián az indiánokkal vagy európai az európaiakkal. A jezsuitáknak szemére vetették, hogy túlságosan alkalmazkodók az emberek s az egyes népek szokásaihoz, igényeihez, természetes hajlamaihoz. Lehet, hogy egyesek ebben az alkalmazkodó képességben és alkalmazkodó hajlandóságban esetenként túllépték a határt. De hogy az alkalmazkodási elv magában véve nemcsak az okosság és szeretet parancsa, hanem egy nagy krisztusi elv érvényesítése, a mondottak alapján aligha lehet kétséges.

A megértő krisztusi szeretetből fakad az a törekvés is, hogy Krisztus igáját ne tegyük nehezebbé, mint szükséges. Szent Ignác azt mondja: „Ne terheljük meg a lelkeket annyival, amennyit már nyugodtan el nem bírnak.”⁴⁰ Aki ezt az elvet túlságos engedékenységnak tartja, vajjon mit szól az Krisztus szavához, amely szerint „az ő igája édes és az ő terhe könnyű. Vagy ahhoz a másik krisztusi szóhoz, hogy a farizeusok „nehéz és elviselhetetlen terheket kötözgetnek és raknak az emberekre, de maguk egy ujjukkal sem akarnak azokon lendíteni.”⁴¹ Szent Ignác elve s tanítványainak megértő emberiessége csak ennek a krisztusi szózatnak a visszhangja, nem pedig olcsó elvtelenség és félénk oportunizmus cselfogása.

XI. Harcos szellem.

Akiknek az a kitűzött céljuk, hogy az egész világot Krisztusnak meghódítsák, természetesen nem érhetik be azzal, hogy az apostoli munka terén pusztán szenvedőleges vagy védelmi álláspontra helyezkednek. Még ha ezt a világhódítást a legeszményibb magaslatra, tisztán lelki síkra emeljük is, ahol tisztán csak a szellem fegyvereivel folyik a harc, a hódításhoz mégis csak harc kell. Többkevesebb harcban a küzdő Egyház minden tagjának része van, nemcsak hogy saját magában juttassa uralomra Krisztust, hanem hogy hivatásának mértéke szerint hozzájáruljon Krisztus országának továbbterjesztéséhez. A küzdő Egyházban azonban nem mindenki hadakozik a küzdelem első sorában. Krisztus seregének vannak hadoszlopai, amelyeknek úgyszólván csak védelmi szolgálat a feladatuk, másoknak pedig szinte állandó imádságos őrszolgálat a hivatásuk. De vannak ebben a hadseregben természetesen tűzvonalban küzdő és előnyomuló csapatok is, az egész világ hódítására rendelt hadoszlopok. Pusztá védekezéssel, béketűrő szenvedéssel és otthonuknak idilli templomszerű kiépítésével világot hódítani még nem lehet.

Igaz, hogy Krisztus maga szenvedésével váltotta meg a világot, ez azonban nem azt jelenti, hogy *csak* szenvedéssel és áldozattal akarná a világot meghódítani. Az ő halálos áldozatából forrásozik ugyan minden felsőbbrendő életerőnk; mégis ezek a kegyelmi erők nem pusztán arra vannak szánva, hogy szenvedni tudjunk Krisztusért, hanem hogy tevékenyek legyünk érte s az ő országáért. Krisztus Urunk maga nemcsak szenvedett értünk, nemcsak szelíd volt s alázatos szívű, béketűrő és alázatos, hanem „hatalmas volt tettben és szóban Isten és az egész

nép előtt".⁴² Ezt a tevékeny, hódító szellemet sugározta bele apostolaiba is. Nem félt, hogy munkatársai megtántorodnak, amikor olyan hallatlanul merész és magasztos szavakban vetítette eléjük lelkeket hódító hivatásuk nagyságát. Csak ő merhette mondani gyarló embereknek, hogy „ti vagytok a világ világossága”,⁴³ vagy hogy „a pogányok világosságává tettek téged, hogy szolgálj az üdvösséget a föld végső határáig”.⁴⁴ Olyan tetterős és hódító lelkületet kíván Krisztus az ő munkatársaitól, hogy nem átváltsa nekik azt mondani: még az ő saját, isten-emberi sikereinél is nagyobbak lesznek az apostolok tettei és sikerei. „Aki énbennem hisz, az cselekedni fogja azokat a tetteket, amelyeket én cselekszem, sőt nagyobbakat is fog tenni azoknál.”⁴⁵

Krisztus Egyháza tehát nemcsak szenvedő és vértanú Egyház, hanem tevékeny, hódító, harcos és diadalmas Egyház. Ezért kell Krisztus munkatársainak is hódító és harcos apostoloknak lenniök s ezért harcos szerzetesrend a Jézustársaság is.

Igaz, a jezsuiták ezt a harcos szellemet elsősorban önmagukon próbálják ki. A jezsuita lelki élet folytonos belső harc az emberi gyarlóságok ellen; „*Agere contra*”, „*Vince teipsum*” (hass ellene, győzd le magad) és hasonlók itt a vezényszavak. Szent Ignác is odatűzte állandó emlékezetül a Lelkigyakorlatok címlapjára a nyílt hadüzenetet a rendetlen önszeretet ellen: „Lelkigyakorlatok, amelyek által az ember *önmagát legyőzi*”. Ezzel a belső harccal azonban párhuzamos az apostoli harc is, amelyet a Krisztus királyságáról szóló elmélkedés oly elevenen állít szemünk elé. Krisztus itt harcra szólítja munkatársait a gonoszlelek ellen és az egész világ meghódítására hívja fel őket. Krisztus katonái tehát nem zárkozhatnak el jól kiépített fedezékekben, hogy az antikrisztusok támadásait hagyják elviharzni fejük fölött. Hódító munkát kell végezniök, hogy „mindenkit Krisztusnak megnyerjenek”.⁴⁶

A távolállók és meg nem értők szeretik sejtelmeskedve túlozni a jezsuita harcias szellemét. Még abban is

valami különösen harcias szellemet szimatolnak, hogy a Jézustársaság élén egy „generális” áll; holott ez a szó csak „egyetemes” rendfőnököt jelent s a legtöbb szerzetesrendben éppúgy megvan, mint a Jézustársaságban. Igaz, a jezsuiták erősen harcias rend, de ennek a harcnak célja s eszközei merőben lelkiek. A jezsuiták sok mindenért nem harcolnak, amiért mások, főképen ellenfeleik, ugyancsak ádáz harcokat vívnak. Nem harcolnak címekért, rangért, jövedelemért, tekintélyes állásokért, élvezetekért és kényelmes életért. Azok a szenvedélyek és érdekek, amelyek miatt annyi gyűlölködés és háborúság folyik az egyének és népek közt, a jezsuitákat érintetlenül hagyják. De igenis harcolnak a jezsuiták azért, amiért kevesen harcolnak: a krisztusi igazság diadaláért a tévedéssel szemben, az igazságosság győzelméért az égbekiáltó igazságtalanságokon, az evangéliumi testvériség uralmáért az egyéni és faji önzés fölött, a krisztusi világfelfogás érvényesüléséért az élet minden viszonylatában. Harcolnak Isten jogaiért és az emberek igazi érdekeiért az önző, vak s magukat Isten fölé helyező világrontók ellen. Ha ezt a harcot abbahagynák, hűtlenek lennének Krisztus zászlajához, mert „Isten megsértését elhallgatni nagyon gonosz dolog”. („Iniurias Dei dissimulare nimis impium est.”)⁴⁷

Ennek a harcos szellemnek fegyverei tisztán szellemiek: az igazság pajzsa, az evangélium szava, vagyis „Isten szava, amely áthatóbb minden kétélű kardnál és lehat az elmének és léleknek, az ízeknek és velőknek eloszlásáig”.⁴⁸ Az igazság fegyverét pedig Isten ereje, az áldozatos krisztusi szeretet ereje hordozza apostolaiban. Krisztus jezsuita munkatársai sohasem fordultak inkvizíciós eszközökhöz céljaik érdekében, legfellebb önmaguk szenvedtek tőlük. Aki inkvizítori képet fest a jezsuitákról, az képzeleg és mesét mond, ha egyébként a képzelet és regényírás terén még olyan lángész is, mint Dosztojevszkij.

Harc ez, de amely a békével ölelkezik. A jezsuiták harcias szelleme örökre el van jegyezve a béke szellemé-

vel, aminthogy Királyunk is a béke Királya, a Princeps Pacis. Mégpedig nem csupán a túlvilági béke értelmében. A jezsuiták Krisztus békéjét nem hajlandók egyszerűen átutalni a túlvilágra, hogy idelenn csak harc legyen, béke nélkül. Minden lelki harcnak az a célja, hogy Krisztus békéje már itt a földön minél több embernek szívébe áradjon. Akik Krisztussal harcolnak, azoknak szívét béke és öröm tölti el. Szent Ignác maga a béke apostola volt s arra oktatta övéit, hogy lelkük igazi békéje tegyen tanúbizonyságot a bennük rejlő krisztusi élet őszinteségéről.⁴⁰

A béke és harc tehát megférhet egymással, mert különböző dolgokra vonatkoznak. Békességünk az igazságban, igazságosságban és szeretetben van, harcunk pedig a hazugság, igazságtalanság és gyűlölet ellen indul. Békénk és örömünk a lelkünkben uralkodó Krisztusban csúcsosodik ki, míg harcunk az antikrisztusi lelkület és istentelen felfogás ellen irányul. A béke és a szeretet egyesíteni akarja Krisztusban az embereket, a harc pedig a krisztusi testvériség akadályait akarja eltüntetni. Ebben az életben sem magunkban, sem másokban nem juttathatjuk ugyan oly zavartalanul és hiánytalanul uralomra a krisztusi élet békéjét, hogy soha többé semmi ellen se kelljen harcolnunk. De akármilyen ellentmondásnak lássék is, mégis igaz, hogy a Krisztus szándéka szerint vívott harc növeli bennünk Krisztus békéjét és fordítva: az igazi krisztusi béke szeretete fokozza Krisztus katonáiban a harc lendületét.

XII. A keresztség és az áldozat szelleme.

1. A krisztusi világhódítás főeszköze.

Minek tulajdonított Krisztus vezérszerepet az ő megváltó művében? Van-e egyáltalában módunkban megállapítani, hogy Krisztus ennek vagy annak a cselekedetének nagyobb fontosságot tulajdonított? Nem kell-e talán egyszerűen azt mondanunk, hogy Krisztusnak mint Istenembernek minden tette egyformán végtelen értékű volt? A végtelen és végtelen között pedig nehéz különbséget tennünk. Krisztus véghezvihette volna megváltásunk művét — mint a teremtetést is — egyetlen „legyen” szavával. De ő — emberileg szólva — szinte ki akarta meríteni odaadó szeretetének képességét és többféleképpen fáradozott üdvösségünkért. Dolgozott, tanított, szenvedett és életét áldozta fel. Cselekedetei közül pedig ő maga helyezte keresztáldozatát az első helyre. Külön figyelmeztet minket, hogy ez az életáldozat az ő legnagyobb ajándéka számunkra, mert „senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja barátaiért”. Azt is hangsúlyozza, hogy éppen ezzel az áldozatával akarja a mennyei Atya iránt való szeretetét is legfőképpen bizonyítani: „hogy megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, így cselekszem”.⁵⁶ Krisztus szívéből szüntelen áradt a szeretet, „körüljárt, jót cselekedvén”, gyógyított, oktatott és vigasztalt. De mindezt csak keretnek szánta az ő szeretetének legékeesebb bizonyosága, vagyis a keresztáldozat számára.

Azt is mondhatjuk, hogy Isten Fia szinte féltékeny gonddal őrködött, hogy mi ne másban, még az ő csodálatos apostoli munkájában se lássuk megváltói művének koronáját, hanem keresztjében. Mint népének tanítómestere, kezdettől fogva ellenállhatatlan erővel vonzotta

magához a tömegeket. Az iránta való tisztelet és szeretet futótűzként terjedt mindenfelé. Rajonganak érte. Királlyá akarják tenni. Páratlan diadalmenetben ünneplik. De amikor népszerűsége tetőfokára hág, akkor zuhan rá a legnagyobb sikertelenség. A kereszt alatt álló egy-két hű lelken kívül senkit sem sikerült apostoli munkájával véglegesen megtérítenie. Sőt még akik eddig lelkesedtek érte, most azok is ellene fordulnak, halálát követelik.

Miért ez a rettenetes sikertelenség? Ha azt feleljük, hogy a mi vigasztalásunkra Krisztus is meg akarta ízlelni az emberi sikertelenség keserűségét, hogy példát akart adni az alázatosságra, akkor igazat mondunk ugyan, de mégsem adtunk feleletet a nagy kérdésre. Hiszen a világ Megváltója a lelkek meghódítása helyett nem elégedhetett meg pusztán az alázatosság gyakorlatával! Ő diadalmaskodni akart nemcsak hűtlen tanítványai és apostolai szívében, hanem az egész világ fölött.

Van az evangéliumban egy mondat, amelyen keresztül be lehet pillantani ennek a nagy hittitoknak az értelmébe: „Én pedig, ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzok.”⁵¹ Tudjuk, hogy itt az Úr kereszt-haláláról van szó, az evangélista hozzá is teszi: „ezt pedig mondá, jelezvén, milyen halállal fog meghalni”. *Tehát kereszthalálával, és nem elsősorban apostoli munkájával és tanításával akarta célját elérni, a lelkeket magához vonzani, a világot meghódítani és üdvözíteni.* Ha kereszt-áldozata előtt végleges sikert ért volna el, akkor az emberek azt gondolhatták volna, hogy nem áldozatával, hanem ékesszólásával nyerte meg és váltotta meg őket.

2. Amit Krisztus a legtöbbre becsült, azt becsüljük mi is legtöbbre.

Amit Krisztus a legnagyobbra becsült, azt legmeghittebb munkatársai is kell hogy a legtöbbre becsüljék. A krisztusi életben úgyis egyeknek kell lennünk. A mi életünk részesedés Isten Fia életében, a mi tevékenységünk folytatása Krisztus művének az ő titokzatos testé-

ben, a mi áldozatunk és kereszthordozásunk az ő áldozatának és kereszthordozásának. Az ő személyes tevékenysége és áldozata magában véve végtelen értékű ugyan, de hiányzik belőle a mi személyes munkánk és áldozatunk, mert az egész Krisztushoz mint az ő titokzatos testének tagjai mi is hozzátartozunk. Mint pedig az ő tagjai nem új, külön munkát vállalunk, hanem az ő titokzatos testét építjük tovább és minden apostoli tevékenységünkben eszközei vagyunk az ő továbbfolytatódó kegyelmi, megváltó működésének.

Hogyan lehetne tehát munkáinkban másnak adni az elsőbbséget, mint aminek Krisztus adja, vagyis az ő áldozatának és keresztiének? Mit is tehetnénk mi nagyobbat a fölé, amit Mesterünk tett a legfőbb helyre? Vagy mit adhatnánk hozzá Krisztus keresztiéhez, és mit várhatna el tőlünk ő maga mást és jobbat, mint azt, hogy megosztjuk vele az ő áldozatát és keresztiét? Hiszen minden követőjétől mindenekelőtt azt kívánja, hogy vegye föl keresztiét.

Igaz, hogy ez legkevesbbé sem ment fel minket az odaadás apostoli munkájától. Maga Krisztus is kivette belőle részét és azon kívül — mégpedig nem a munka *helyett*, hanem azon *fölül* — vállalta a keresztet. Minket az egész világ tanítására, az emberek megszentelésére és a tevékeny szeretet gyakorlatára küldött, de ezzel nem fokozta le számunkra a kereszti és áldozat szerepét melékessé vagy másodrendűvé.

Számunkra is, mint Krisztus számára, a kereszti és az áldozat az első és a legértékesebb. Krisztus titokzatos testének továbbépítői vagyunk. Ez pedig elsősorban természetfölötti mű. Minden apostoli munkánk világhódító ereje elsősorban csak a krisztusi keresztből és áldozatból forrasozhatik. E mellett természetes és nyilvánvaló, hogy minden emberi leleményes tevékenységnek, minden korszerű eszköznek is szolgálnia kell ezt a krisztusi művet. Hiszen a szeretet természete is követeli, hogy mindenünket annak tevékeny szolgálatára szenteljük, akit szeretünk. Isten is ezt mondja a főparancsban: szeresd

a te Uradat, Istenedet *teljes* szívedből, *teljes* lelkedből és *minden* erődből. De ez a „minden“, amit az emberi láng-
elme és az apostoli buzgalom hozzáadhat a kereszttáldo-
zatból fakadó hódító erőhöz, nem fokozhatja le sem
Krisztus keresztiének elsőbbségét, sem nem változtat-
hatja meg a kereszti szükségességének folytonos időszerű-
ségét. Isten szemében sem attól függ a mi közreműködé-
sünk értéke, mily kiváló sikerrel és mily ügyes módszer-
rel dolgozunk, hanem hogy mily önzetlen és áldozatos
lelkülettel tesszük azt, amit tehetünk, vagyis mennyire
tölt el bennünket a kereszti és áldozati szelleme.

3. Betű és szellem.

A kereszti nyilvánvalóan nem jelenti betű szerint
ugyanazt számunkra is, mint Krisztus számára. Nem szük-
ségszerűen szó szerinti keresztfeszítést vagy testi szen-
vedést jelent. Midőn Krisztus mindnyájunktól kereszti-
hordozást követel, akkor sem a szó szerint vett kereszti-
ért, hanem lelki részesedést a kereszti, vagyis a kész-
séget, hogy önmagunkat és amink van, áldozatos lélek-
kel neki szenteljük. Krisztus számára sem csupán testi
szenvedést jelent a kereszti, hanem az Ő irántunk való
önfeláldozó *szeretetét* is. Így a kereszti számunkra is leg-
többször áldozatos szeretetet jelent a Keresztfeszített
iránt. Ebbe az áldozatos szeretetbe beleértjük mindazt az
önmegtagadást, amellyel rossz hajlamainkat keresztez-
zük és megfékezzük, rendetlen önszeretetünket meg-
hódoltatjuk, a tökéletes istenszeretet minden akadályát
elhárítjuk és a szeretet egyeduralmának mindent *áldoza-
tul* hozunk. A kereszti és áldozati szelleme tehát jelenti,
hogy odaadón vállaljuk mindazt a kellemetlenséget,
nehézséget, küzdelmet, testi-lelki fáradságot és szenve-
dést, félreismerést és üldözést vagy akár a vértanúságot
is, ami apostoli életünkkel együttjárhat.

Vannak kiválasztott kevesek, akiknek az a hivatá-
suk, hogy szinte szó szerinti értelemben legyenek ha-
sonlók a Keresztfeszítettnek, azért vállalják a lehető

legnagyobb mértékben az engesztelés és vezeklés minden formáját és a testi szenvedést. A Jézustársaságnak nem a vezeklés a rendeltetése, nem is a szenvedéssel vagy külső önmegtagadással elérhető engesztelése az isteni Fölségnek, hanem az apostoli tevékenység. Hogy azután minden áldozatos szellemben végzett munka egyszersmind engesztelés is, az nyilvánvaló. Ilyformán minden apostol és minden keresztény is kiveheti az ő köteles részét a vezeklésből és engesztelésből.

A kereszt és áldozat vezérszerepének hangsúlyozásával nem akarjuk azt állítani, hogy Krisztus a kereszt-hordozás és áldozat címén apostolaival az ő személyes fáradozásainak sikertelenségét is szükségképen megosztani kívánja. Apostolaitól a világ meghódítását várja az ő királysága számára. Tehát éppenséggel nem közömbös számára, hogy minden apostola sikeresen folytatja-e megváltói művét vagy sem. A látható siker dolgában csodálatosképen annyira megy Krisztus, hogy apostolai számára saját működésének ideiglenes nagy sikereinél nagyobbakat helyez kilátásba: „Aki én bennem hisz, az cselekedni fogja azokat a tetteket, amelyeket én cselekszem, *sőt nagyobbakat is fog tenni azoknál.*”⁵² Az pedig természetes, hogy a kisebb vagy nagyobb siker is első-sorban Krisztus keresztáldozatának erejéből és az Ő keresztjével való áldozatos szeretetegyesülésből származik. E nélkül semmi üdvöset sem tudunk elérni a lelkek javára. Ővele mindent, nélküle semmit. Mindent megtehetünk azáltal, aki minket megerősít. De „nélkülem semmit sem tehettek”, mondja a Keresztrefeszített. Tehát még a legnagyobb sikereink sem érnek semmit, ha nem a Keresztrefeszített szeretete, a kereszt és áldozat szelleme vezérel minket.

4. A kereszt szelleme és a korszerűség.

A kereszt és áldozat szellemétől a legkevésbé sincs okunk félteni a legkorszerűbb és legtökéletesebb apostoli tevékenységet. Azt azonban meg kell állapítanunk,

hogy annál üresebb és értéktelenebb akár a legtüneményesebb emberi erőlködés is az üdvösség rendjében, minél kevesebb benne az áldozatos szeretet. Igaz, hogy az emberek a legeszményibb dolgokat, még az áldozatos szeretetet is, eltorzíthatják. Tehát annak gyakorlata is lehet félszeg és egyoldalúságba vagy túlságos passzivitásba süllyedhet. De hiszen Jézus nem beteges szellemű és torzlelkű apostolokat kíván. Esztelenség volna lebecsülni a keresztes és áldozatos szellemét azért, mert azt is el lehet torzítani.

A nagy apostoli jellemekben nem hogy ellankasztaná az áldozatos szellem az apostoli tevékenység leleményességét vagy gátolná korszerűségét és sokoldalúságát, hanem ellenkezőleg, még jobban felfokozza. Elég Szent Pálra vagy Xavéri Szent Ferencre gondolnunk. De napjainkban is ott áll előttünk a sok közül például a mexikói vértanú, Pro Mihály S. J., akiben lángolt a keresztes és áldozatos szeretete, de éppen ez avatta őt oly tüneményesen korszerű szociális apostollá és az üldözött hívek derült lelkű, halált megvető bátorságú lekipásztorává és mindenévé. Vessünk egy pillantást ennek az apostolnak naplójába!

„Ó Anyám, Szűz Mária, — írja P. Pro — hadd éljem le melletted életemet! Engedd, hogy veled lehessek a kereszten alatt bánatos magánosságodban és mély fájdalomban! Hadd érezzem lelkemben szomorú könnyeidet és szívednek keserűségét. Ne Betlehem kedves boldogságát add nekem életem útjain, ne azt a gyönyört, amelyet éreztél, amikor szűzi karodon hordozhattad az Isten-gyermeket! Ne add az egyszerű názáreti ház örömeit, sem dicsőséges mennybemeneteled angyalénekét! Add inkább a Kálvária gúny- és gyalázatáradatát, adj részt Fiadnak hosszú keserű haláltusájából és megvettetéséből, adj részt a kereszten szégyenéből és botrányából! Szeretném, ha kitarthatnék melletted, ó fájdalmas Szűzanya, állva, mint te a kereszten alatt. A te könnyeid erősítsék meg lelkemet, a te kinjaid gyujtsák föl áldozatos szeretetem tüzeit.

Szívem maradjon a te magányodban, egész valóm legyen szeretetáldozat a te Fiadnak, az én Istenemnek.”⁵³

5. Vállaljuk az áldozatot.

Hogy a Jézustársaság komolyan fogta föl tevékeny apostoli hivatását, annak elég bizonyítékát látjuk sike-reiben. Hogy a kereszti és áldozati szellemét is őszintén magáénak vallotta, annak jele a jezsuita vértanúk feltűnő nagy serege, nagyobb, mint bármely más szerzeté. A vértanúkat pedig ugyancsak nem félték téltlenségben érte az üldözők gyilkos fegyvere, hanem a leglázásabb munkában. Égtek a vágytól, hogy a legnagyobb veszélyben lévő híveknek segítséget adhassanak. A kereszti szeretete és az életáldozatra való készség igazán nem csökkentette apostoli leleményességüket és odaadásukat, hanem fokozta azt. „Kifárasztjuk üldözőinket”, mondogatták a mindenre elszánt apostolok, mert tudták, hogy a keresztnak és az áldozatos szeretetnek győznie kell.

A Lelkigyakorlatokban a Krisztus Királyról szóló elmélkedés végén van egy nagy könyörgés és följajlás, amely a jezsuita szellem középpontja és amelyről Szent Ignác azt mondja, hogy Krisztus tökéletes követésének a kifejezése, a csúcspontja. Ebben a följajlásban Krisztus munkatársai azért esedeznek Szűz Mária és Isten Fia által a mennyei Atyához, hogy fogadja őket társakul Isten Fiához minden szenvedés, sérelem és gyalázat elviselésére. Erre a följajlásra gyakran figyelmezteti Szent Ignác övéit, főleg a tizenegyedik szabályban: „Akik Krisztus Urunkat igazán követik . . . azok forrón óhajtják, hogy Urunk iránti szeretetből ugyanazt a ruhát és ugyanazokat a diszjeleket (kereszt és töviskorona) viseljék, mint ő . . .”

A szabálykönyv végén ott van egy rövid kis összefoglalás, hogy milyennek kívánja Szent Ignác övéit és mit tart a legfontosabbnak. A kereszti és áldozati szeretete a legfontosabb: „A mi élethivatásunk természete olyan embereket követel, akik a világ számára keresztre

vannak feszítve és a világ is az ő számukra; új embereket kíván, és pedig olyanokat, akik kivetkőztek saját érzéseikből és Krisztusba öltöztek, hogy önmaguknak meghalva, az igazságosságnak éljenek. Olyan embereket kíván a mi élethivatásunk, akik, mint Szent Pál mondja, fáradtságban, virrasztásban, böjtölésben, tisztaságban, béketűrésben, nyájasságban, a Szentlélekben, nem színlelt szeretetben, az igazság igéjében, Isten erejében, jobbról és balról az igazságosság fegyverzetében, dicsőségben és becstelenségben, gyalázatban és jó hírnévben, jó és rossz sorsban, önmagukban is nagy utakat tegyenek a mennyei haza felé és másokat minden úton-módon arra segítsenek, mindig Isten minél nagyobb dicsőségét tartva szem előtt."

6. Tábor-hegy és Kálvária hegye.

A keresztt és áldozat Szent Ignác szemében az isteni kiválasztottság jele, a legfőbb hasonlóság Isten Fiához, az üdvösség legelső eszköze, az Atya legnagyobb megdicsőítése. Bármennyire nagyra becsüli Szent Ignác a Tábor-hegyet és annak kiváltságos kegyelmeit, még sem arra, hanem a Kálvária hegyére irányítja nemcsak övéit, hanem általuk Krisztus minden követőjét. Mert a Kálváriához mindenki meg van hívva, a Kereszt-úton mindenkinek keresztül kell mennie. A Tábor-hegyre csak kevesen hivatalosak és azoknak is a keresztt szellemét kell magukkal vinniök. Isteni hívás nélkül nem lehet oda-tolakodni. Mégis sokszor több a Tábor hegyére a vállalkozó, mint a Kálváriára, főleg olyanok sorából, akik a krisztusi életnek csak a gyönyörei után áhítoznak, a kereszttet pedig igyekeznek elkerülni.

Midőn Krisztus tanítványai kevés megértést tanúsítottak a keresztt és szenvedés iránt, de annál inkább versengtek a díszhelyekért és azt firtatták, hogy ki lesz nagyobb közülük az Úr országában, akkor Krisztus nem az ő országának fényességéről és nem a mennyei örömek kimondhatatlan boldogságáról mondott nekik elragadó

beszédeket, nem a Tábor-hegy gyönyöreiről szólott, — sőt egy időre meg is tiltotta, hogy tanítványai arról beszéljenek — hanem a legfontosabbra, az áldozatos szellemre, a kereszt szeretetére, a szenvedések kelyhére emlékezteti őket.

De ha annyira a keresztet és az áldozatot tesszük mindig az első helyre, nincs-e meg a veszély, hogy még az apostoli munkát is azzal akarjuk pótolni és így egyoldalúvá válunk és csendes tűrés, szenvedés vagy szomorú megnyugvás bénítja meg apostoli tevékenységünk lendületét? Megvolna az egyoldalúságnak és az apostoli tetterő ellankadásának ez a veszélye, ha Krisztus munkatársai a keresztben és az áldozatban csak a szenvedést, a szorongatást, a halált és a gyászt látnák. De a kereszt és a Kálvária útja nemcsak gyászjel, nemcsak a halálnak, hanem a győzelmes életnek is az útja. A kereszt nem végállomás, hanem a végleges győzelem szükséges átmeneti állomása. Krisztus a kereszt jelében akar győzni a mi lelkünkben és általunk a többiekében is.

A kereszt tehát legmélyebb értelmében győzelmi jelvény. A Kálvária nemcsak áldozatot követel, hanem a legfölségesebb új életnek, az isteni életnek, a legboldogítóbb diadalnak, a legnagyobb apostoli erőknél és a legtisztább örömnél a forrása. Ha tehát mi a kereszt és a Kálvária vezérszerepét hirdetjük, akkor legkevésbé sem akarhatjuk Isten gyermekeinek evangéliumi örömhírét gyászhírré vagy rémhírré torzítani. A krisztusi élet boldogsága és öröme pedig nem abból fakad, hogy a keresztet kikerüljük, az áldozatokat ne vállaljuk, hanem abból, hogy a Keresztrefeszítettel együtt kivesszük részünket a keresztből és az áldozatból is.

Szent Ignác felfogásában a kereszt és áldozat mögött mindig ott fénylik a diadalmas Krisztus Király alakja, aki szüntelen a keresztáldozatból árasztja reánk az isteni élet világosságát és melegét, és akinek maradandó sikereiben és örök győzelmében annál nagyobb részünk van, minél több bennünk a kereszt és áldozat szelleme.

XIII. A szeretet szelleme.

A jezsuita név annyira a katolikus harcias szellem hordozójaként él a köztudatban, hogy némelyek, ha a jezsuitákkal szemben a szeretet szelleméről esik szó, kételkedve csóválják fejüket. A jezsuiták és a szeretet? Buzgóság, harckészség, tudományosság, lelkesedés, önfeláldozás: igen. De szeretet? Ez csak nem különleges tartozéka a jezsuita szellemiségnek?

Akik így beszélnek, egyről megfeledkeznek: hogy a szeretet elsősorban nem érzélgés és nem lágy, puha, simogató szavak ismételtetése. Loyolai Szent Ignác maga figyelmeztet erre a sokszor elfeledett igazságra Lelki-gyakorlatos könyvének utolsó, gyönyörű elmélkedésében, amelyben az Isten szeretetéről van szó: hogy az igazi szeretet nem annyira érzelmekben s szavakban nyilvánul, mint inkább cselekedetekben. Érzelgős szeretet, szentimentalizmus és puhaság csakugyan nem fér meg a jezsuita szellemmel, de a tetterős, segíteni akaró, Istent s felebarátot valóban szívébe záró szeretet: valósággal azonos a szentignáci lélekkel.

Sokakat az téveszt meg, hogy általában nem tudják megegyeztetni a harcias szellemet a szeretet szellemével. A jezsuiták mindig az első sorban harcoltak minden tévedés és minden istentelenség ellen, s ebben a harcban sebeket osztottak és sebeket kaptak. Azért is közgyűlölet tárgya a Jézustársaság mindazok előtt, akik Isten országának ellenségei. Istennek s az Egyháznak ellenségei természetesen nem szerethetik Krisztus jogainak elszánt védelmezőit. De a tisztánlátók éppen e miatt a gyűlölet miatt csak annál jobban szeretik Szent Ignác rendjét.

A nagy francia katolikus vezér, Montalembert, nyíltan vallotta a luxemburgi törvényszék előtt (1844 má-

jus 8.), hogy nem utolsó helyen éppen azért szereti a jezsuitákat, „mert az Egyház valamennyi ellensége oly izzó gyűlölettel lángol velük szemben”. Nem annyit jelent ez, hogy csak az lehet a jezsuiták ellensége, aki egyúttal az Egyháznak ellensége. De annyit igenis jelent, hogy, miként Montalembert mondja, „az Egyháznak ellenségei mindig és mindenekelőtt a jezsuitáknak is ellenségei. Mindig őket sujtja az első ütés és éppen ez indítja a katolikusokat arra, hogy tiszteletükkel és bizalmukkal kitüntessék őket, mint az Egyház választott előcsapatát. Ellenségeink közül az őszintébbek ezt sokszor maguk is bevallották... De főleg amikor gyakorlatilag kezdtem a kérdést tanulmányozni s láttam, hogy az egész világon és az egész újkori történelemben, minden országban, kezdve Paraguaytól fel egészen Braziliáig, az Egyház összes üldözői, Pombal márkitól az orosz cárig, és minden tévedés, az istentagadástól a janzenizmusig, egyetért és összefog a jezsuiták ellen, együtt dolgozik az ő összetörésükön és kiűzetésükön; amikor láttam, hogy napjaink vallási harcai is pontosan ugyanezeket a tüneteket mutatják, akkor megállapítottam magamban, hogy ezekben az emberekben kell valami szent és titokzatos erőnek lenni, valaminek, ami megmagyarázza és megokolja oly különféle ellenségeiknek csodálatos megegyezését. A gyűlölet mindig világosan lát és ez az ösztönszerű gyűlölet feltétlenül elárulja, hogy akik az Egyházat szíven akarják sebezni, azoknak itt, ezen a ponton kell erejüket megfeszíteniök. Ime, így és ezért lettem a jezsuiták hive és bámulója, miután előbb inkább ellenfelük voltam. És hála az égnek, nem én vagyok az egyetlen, aki ezen az úton jártam.”⁵⁴

Azonban bizonyos ellenszenvet a jezsuitákkal szemben nem mindig csak az Egyház ellenségeinél találunk, hanem itt-ott katolikusoknál is. Mi az oka ennek? Mindenekelőtt bizonyos általános okok: főleg az, hogy hiszen a jezsuiták is gyalgó emberek. Nekik is vannak hibáik, emberi fogyatkozásaik. Bármily becsületes erőfeszítéssel igyekeznek is a rend a maga tagjait az emberi hibákból

kiemelni, ebben az életben a tökéletességet senki el nem éri. Ezt őszintén és alázatosan be kell vallani. A jezsuiták maguk is annyira vallják ezt, hogy pl. a saját kiadású hatalmas történelmi forrásgyűjteményben — Monumenta historiae Societatis Jesu — maguk hozzák nyilvánosságra az olyan okmányokat is, amelyek az egyes rendtagok hibáit nyíltan feltárják.

Azzal az utópiával persze a jezsuiták sem áztatják magukat, hogy minden katolikus csak szeretheti őket. Még ha csupa oltárra emelhető szentek között élnénk is e földön, még mindig meg kellene szívlelnünk Szent Pál figyelmeztetését, hogy: „egyik a másiknak terhét — gyöngeit és hibáit — viseljétek el!”⁵⁵

Ha a jezsuitákkal szemben néha mégis különös fokban mutatkozik bizonyos ellenszenv, annak határozott okát is adhatjuk. A jezsuitákat hivatásuk olyan különleges helyzetbe állította, amelyben velük szemben talán több surlódási lehetőség támadhat, mint másokkal szemben. Akiknek az a hivatásuk, hogy egész életüket az oltár lépcsőjén vagy a cella csöndjében zavartalan Istenimádásban töltsék, azoknak életében természetesen kevesebb ütközőpont adódik, mint az apostoli vállalkozások tágas, változatos és mozgalmas mezején. Akiknek az a hivatásuk, hogy a keresztény mult szent emlékeit őrizték vagy a diadalmas Egyház szerepét mintegy elővételezve állandóan a mindenség örök Királyát imádják, azoknak alig van alkalmuk arra, hogy a küzdő Egyház mindennapos harcában esetleg katolikus testvéreikkel is összekülönbözzenek, akár az apostoli tennivalók fontossága, akár a munka üteme és módszere dolgában. Aki magának az apostoli munkának terén is mindig ugyanazokhoz a formákhoz, keretekhez és módszerekhez ragaszkodik, annak kevesebb alkalma van félreértések felkeltésére, mint annak, aki mindig a jobb, az időszerűbb formákat és eszközöket keresi, hogy Krisztus jogait és érdekeit minél hatékonyabban képviselje és minél szélesebb körben jutassa érvényre. Azok is ritkán vonják magukra emberhátrányukat, akik lehetőség szerint békében hagy-

ják őket, néha talán a tévedés és a bűn csalfa békéjében is; míg azok, akik Isten parancsait kérlelhetetlenül s következetesen hirdetik és sürgetik, még ha az kellemetlen is, könnyebben magukra vonják mások neheztelését. Akik Istent a felhők mögé rejtik és csak mint távoli, titokzatos lényről ejtenek róla elvont, békés, költői szavakat, amelyek lehetőleg nem zavarják, hanem inkább elandalítják a lelkiismeretet, azok ellen nem zúdul könnyen támadás. De hamar kész az ellenségeskedés azokkal szemben, akik a köztünk és velünk élő Krisztust hirdetik és Isten jogainak védelmében ezt a világot nem hajlandók az antikrisztusok prédájául hagyni. Sajátságos, ha néha még katolikus testvérek is akadnak, akik talán azért is neheztelnek, ha Krisztus munkatársai óvják aluszékony vagy hiszékeny testvéreiket a bárányszőrbe bújó farkasoktól, a megtévesztő jelszavakat hangoztató álprófétáktól.

Némelyek azon évődnek, hogy a Lelkiigyakorlatos könyv, a jezsuita szellemnek ez a fő letéteményese, miért oly száraz, miért nem beszél többet a szeretetről s miért nem sugároz több melegséget? Ez a felfogás azonban a lelkiigyakorlatoknak csak felszínes ismeretéből eredhet. A Lelkiigyakorlatok könyve a pápák tanúsága szerint is több lélekkel szerettette meg Istent, mint amennyi betűje van. Ez a könyv, igaz, nem zeng ékes dithirambuszokat a szeretetről, mégis egész lényege csupa szeretet, mert hiszen az a célja, hogy az igazi, nagy, áldozatos Krisztus-szeretetre s ezen keresztül az ember-társ tevékeny szeretetére tanítsa meg a lelkiigyakorlatozót. Figyeljük csak meg, maga a Miatyánk sem említi szószerint a szeretetet, pedig ugyancsak szeretetből: az Isten Fia végtelen szeretetének teljességéből fakad és tökéletes szeretetre is tanít, amikor minket mennyei Atyánk dicsőítésére és szent akaratának teljesítésére nevel. A szentmise sem áradoz a szeretet érzelmeiben, sőt a „szeretet” szó elő sem fordul a mise legszentebb, állandó részében, a Kánonban; mégis a mise a végtelen isteni szeretetnek legfelségesebb áldozata és a mi

Krisztus-szeretetünknek fő forrása. Nem is attól függ az igazi szeretet foka, hogy mily gyakran és mily ékesen *szólunk* róla, hanem hogy milyen tevékenyen és áldozatosan *gyakoroljuk* azt. „Ne szeressünk szóval, se nyelvvel, hanem cselekedettel és igazsággal.”⁵⁶ A végítéletről is azt tanítja Krisztus, hogy ott a végső és legfelsőbb fórum előtt az lesz az ítélet döntő mértéke, hogy *cselekedeteinkkel* mennyire szerettük Istent mindeniben, még legkisebb embertársainkban is.

Szent Ignác is erre a nem szentimentális, hanem erős, cselekvő, áldozatos szeretetre nevelte fiait.

Ha pedig a szeretetnek ezt a krisztusi zsinórmértékét alkalmazzuk a történeti Jézustársaság fiaira, valóban nem lehet szerénytelen öntúlbecsülés, ha azt hisszük, cselekedeteik mértéke szerint nekik is azt mondhatja ma Krisztus, amit egykor apostolainak mondott: „*Ti szerettek engem.*”⁵⁷ Hiba és tökéletlenség van itt is természetesen; mégis: ha Krisztus a tetterős szeretetet jelölte meg övéinek ismertetőjeléül, akkor a Jézustársaság ezt az ismertetőjegyet kétségtelenül a homlokán viseli.

XIV. „Ti szerettetek engem” . . .

Nincs is vigasztalóbb vagy felemelőbb tudat az Úr Társaságának fiaira nézve, mint ha magukra alkalmazhatják Jézusnak eme szavait: „Ti szerettetek engem!” s ha nehéz és küzdelmes életük során állandóan a fülükbe csenghet az Üdvözítő biztató szózata!

Mintha azt mondaná fiainak: amikor a mulandó dolgok szeretetéből kibontakozva, az isteni szeretet akadályait elhárítva, az evangéliumi tanácsok útján hozzám szegődtek, hogy egészen nekem éljetez és az én világot üdvözítő munkámban részt vegyetek: *szerettetek engem!* Szerettetek engem, amikor velem együtt szegény, tiszta és engedelmes életet éltetek, amikor szentek, szentéletű szerzetesek és hősl elkü apostolok egész légioit neveltetek nekem, akik életük példájával és munkájukkal oly számtalan sok lelket gyullasztottak szeretetre irántam. *Szerettetek engem*, amikor kezdettől fogva oly lelkesen küzdöttetek az akadályok ellen, amelyek híveimet éppen attól a Szentségtől tartották távol, amelyben az én végtelen szeretetem legnagyobb kincseit árasztottam ki rájuk és amelyben nemcsak jelen akarok lenni enyéim között, hanem minél gyakrabban egyesülni is óhajtok velük a szentáldozásban! *Szerettetek engem*, amikor szembe szállva a közöny, a félreismerés és rosszakarat minden akadályával, négyszáz év óta mindig az elsők között buzdítottatok a híveket a gyakori szentáldozásra és templomaitok mindenütt, ma is, elől járnak az eucharisztikus élet s a vele kapcsolatos Szent Szív-tisztelet gyakorlásában. *Szerettetek engem*, amikor nem engedtetek, hogy beteges és torz tévtanok meghamisítsák a végtelenül szerető Isten képét és holtra fagyasszák az Isten iránt

való bizalmat és szeretetet; lelkesen teljesítették kívánságomat és apostolaivá lettetek Szívem tiszteletének.

Szerettetek engem, amikor a gyermekeket s az ifjúságot hozzám vezettétek, hogy tanításaimat a lelkükbe áraszátok, szeretetemet lelkükbe ültessétek; amikor lilomos lelkű Alajosokat, Szaniszlókat és Jánosokat neveltetek és vezérlő csillagok gyanánt állítottátok őket az ifjúság elé. *Szerettetek engem*, amikor a lélekgyilkos korszellem romboló mozgalmaival szemben megvédtétek az ifjúság keresztény nevelésének jogát, védtétek az én jogaimat a nevelés, az iskola és az ifjúság körül, amikor a gyermekeket már zsenge koruktól szeretetem szentségéhez vezettétek és isteni Szívem apostolaivá, testőreivé, gárdistaivá és Szűzanyám lovagjaivá neveltétek őket. *Szerettetek engem*, amikor oly sokan közületek töltötték egész életüket a nevelés és tanítás igénytelen, egyhangú és áldozatos munkájában. *Szerettetek engem*, amikor a „mindenkinek mindene lettem” elvet megszívlevé, a munkás és földműves ifjúság százezreit igyekeztetek hozzám közelebb hozni, hogy emberebb emberek és keresztényebb keresztények legyenek.

Szerettetek engem, amikor igazságaimat, evangéliumomat hirdettétek szószéken és iskolákban, lelkigyakorlatokban és népmissziókban, egyesületekben és gyűléseken, szóval és írásban és az eszmetérjesztés minden eszközével; amikor a krisztusi testvériség nagy elveit és követelményeit hirdettétek, hogy a szegényekben *engem* tápláljanak, *engem* ruházzanak és nekem adjanak emberhez méltó megélhetést. *Szerettetek engem*, amikor „elmentetek az egész világra és hirdettétek az evangéliumot minden népnek”. És Xavéri Ferencek támadtak köztetek, akik egész világrészekben gyűjtötták fel az én világosságomat és árasztották szét az én szeretetemet az elhagyott népekre. Emberfölötti fáradozások, nélkülözések és szenvedések közepette, sokszor férfikorotok legszebb virágában törtetek le szeretetem szolgálatában. *Szerettetek engem*, amikor névtelenül és ismeretlenül ott sugározttátok és én szeretetemet Afrika vadonjaiban és Brazília

gyilkos éghajlatú őserdeiben, a sivatagok elhagyatottságában, vagy az örök hó és jég országaiban. Hithirdetői-tek áldozatos élete valóságos szakadatlan szeretet-himnusz: a tetterős, apostoli szeretet el nem némuló himnusza.

Szerettetek engem a betegekben és elhagyatottakban, akiket itthon és a távoli országokban alapítótok példájára különös gonddal kerestek fel; amikor Kláver Pétereket neveltek, a legnagyobb testi-lelki ínség gyámolítóit, akik betegápolók és hithirdetők egyszerre, s akik a legmegvetettebb népnek, a négereknek mindenük lettek, hogy őket az üdvösségnek megnyerjék. *Szerettetek engem*, amikor Kláver példáját követve, máig oly nagy számmal mentek el akár az emberiség kilököttjeihez is, a belpoklosok közé, vagy pedig Cayenne fegyenctelepeire és Ördög-szigetére. Még az Istentől elrugaszkodott gonosztevők is álmélkodtak, hogy íme, akadnak, akik irántuk való szeretetből — vagyis irántam való szeretetből — önként eljöttek hozzájuk, hogy enyhítsék gyötrelmeiket és segítsenek szegény lelkükön. „Legalább most már nem pusztulunk el itt úgy, mint a barmok; — mondogatták — hiszen ha ezek az atyák nem szeretnének minket, nem jöttek volna ide, hogy velünk szenvedjenek.” Cayenne temetőiben egyedül 1853-tól 1856-ig tizenegy élete virágában elhunyt jezsuitának sírkeresztje hirdeti a krisztusi szeretet hősiességét... A Zambézi partvidéken pedig a közelmúltban, két évtized alatt, 60 jezsuita hithirdető sírja domborult, közte két magyaré; valamennyi java-korában szállt sírba, mert mindene akart lenni a szegény néger népnek... Vagy a kvangói misszióban! Ahol a rend tagjai 1892-ben kezdték meg az élethalálharcot a pogányság sötétsége és a leggyilkosabb járvány, az álomkór ellen. 13 év alatt a lakosság egyhetedére apadt le; a jezsuiták is sorra haltak. De mindig jöttek újak és egyre többen jelentkeztek önkéntesül erre a halál mezejére. Ápolták a betegeket és kápolnákat építettek, amelyek a rohamos halálozás folytán hamarosan árván, üresen maradtak s csak az oroszlánok és fehér hangyák tanyáztak

bennük. 1910-ben a központban, Kiszantuban és környékén a lakosságnak már 80 százaléka elpusztult. A miszisionáriusok is egyre haltak... A szeretet apostolainak lelkében hányszor merülhetett fel a gondolat, érdemes-e annyi ifjú pap drága életét feláldozni a menthetetlen vállalkozásért? De minden okoskodáson győzött a szeretet ereje. Megfogadták, hogy nem hagyják el a haldokló népet, amelynek egyetlen vigasza, hogy a krisztusi szeretet, íme, itt virraszt szörnyű kórságuk fölött. A jezsuiták tovább gyógyítottak, tovább építettek és tovább vigasztaltak, és végre is lehetővé lett a lehetetlen: az öldöklő betegséget sikerült végleg lefékezniök. A temetők országában ma virágzó élet pezseg, itt legnagyobb a születések száma és itt érlelődik a hit és szeretet munkájának legszebb reményekre jogosító gyümölcse. A hősie szeretet már túlnyomó részben kereszténnyé tette az egykori halálmezőt, a ma nagyszerűen fellendült kvangói missziót...

„Szerettetek engem”, mondja Jézus bizonynyal az ő kis seregének: szerettetek vértanúitokkal, azoknak nagy seregével! Nagyobb bizonysgot nem tehetett az én nevem Társasága az irántam való szeretet mellett, mint azzal, hogy sohasem fogy ki közülük azok sora, akik vérükkel pecsételik meg hozzám való hűségüket. Akár az oltárra emelve tisztelik őket, akár ismeretlenek maradnak, akár egyenesen a hit védelmében ontották vérüket, akár a szeretet gyakorlásában, akár rejtett, vértelen vértanúságban, felőrlő lélekszolgálatban és munkában...

„Szerettetek engem”, mert kitartottatok velem megpróbáltatásaimban”.⁵⁸ Boldogok vagytok, mert üldözést szenvedtetek az én nevemért.

Akik ennyire szeretik Jézust és az ő népét, s ennyire feláldozzák magukat értük, azokat valóban nem érheti az a vád, hogy nincs meg bennük Krisztus szeretetének szelleme... Nem ellágyult, nem áradozó szeretet ez, hanem a szentek, hősök, katonák és apostolok szeretete: kemény, komoly, égő és lankadatlan lángolás...

A négyszáz éves jubileumát ünneplő Társaság nem

is kér mást ünnepi ajándécul Krisztustól, mint hogy tartsa meg fiait továbbra is abban a szellemben, amelyet a lelki-gyakorlatos elmélkedésekben s a rendalapító lánglelkén keresztül sugárzott bele a rend fiaiba az elmúlt négyszáz év folyamán.

M. I. N. D.!

Jegyzetek.

- ¹ Mon. Ign. IV. 2. 275. — ² Const. P. 8. 18. — ³ Summ. 8. —
⁴ Summ. 11. — ⁵ Cartas de San. Ign. II. pq. 517. — ⁶ Apostoli lelkek-
nek, Előszó. — ⁷ U. o. 32. — ⁸ Lk. 18. — ⁹ I Tessz. 5, 17. — ¹⁰ Mon.
Ign. I. 3, 510; IV. 1, 471; Mon. P. Nad. 4, 671. — ¹¹ Mon. Ign. I. 3,
502. — ¹² Mon. Ign. IV. 1, 397; IV. 1, 518. — ¹³ Apost. lel. 5, 27. —
¹⁴ L. Mt. 17, 20. — ¹⁵ L. P. H. Watrigant S. J.: Des Méthodes d'orai-
son... 36. — ¹⁶ Mon. P. Nad. IV. 651. — ¹⁷ Mon. Ign. ser. IV. t. I.
353. — ¹⁸ Mon. Ign. ser. IV. t. I. 126. — ¹⁹ Ascese und Mystik, 172.
— ²⁰ L. Peeters S. J.: Vers l'union... 229. — ²¹ Epist. P. Gener. —
²² Preciosa sensa, n. 27. — ²³ L. Watrigant: Des Méthodes d'oraison...
132. — ²⁴ S. theol. 2, 2. p. 188, a. 2. — ²⁵ De ver. rel. I. I. c. 6, n. 22.
— ²⁶ Suau S. J.: Vie de St François Borgia, 179. — ²⁷ L. Peeters, n. o.
229. — ²⁸ Kol. 1. — ²⁹ Szabályok. — ³⁰ Apost. lel. 2. — ³¹ Ef. 4, 13.
— ³² L. bőv.: Istenfiúi életünk, VI., XX., LIX. fej. — ³³ Constit. P. 7.
c. 2. — ³⁴ O. Karrer: Briefe des hl. Ign. 48 és 115. — ³⁵ Nolarci, cap.
ult. — ³⁶ Mt. 10, 27. — ³⁷ Lk. 12, 49. — ³⁸ Ecclesiastica 1927. III. —
³⁹ Acta A. S. 1926., XVIII. 53. — ⁴⁰ Annot. 18. — ⁴¹ Mt. 23, 4. — ⁴² Lk.
24, 19. — ⁴³ Mt. 5, 14. — ⁴⁴ Csel. 13, 47. — ⁴⁵ Ján. 14, 12. — ⁴⁶ Fil. 3, 8.
— ⁴⁷ S. Thomas II. II. p. 159. a. 1. ad 2. — ⁴⁸ Zsid. 4, 12. — ⁴⁹ De
discr. spir. II. hebd. — ⁵⁰ Jn. 14, 3. — ⁵¹ Jn. 12, 32. — ⁵² Jn. 14, 12. —
⁵³ A. Dragon S. J.: Tűzvonalban. — P. Pro S. J. élete, 101. — ⁵⁴ U. o.
— ⁵⁵ Gal. 6, 2. — ⁵⁶ 1 Ján. 3, 18. — ⁵⁷ Ján. 16, 27. — ⁵⁸ Lk. 22, 28.

Tartalom.

Előszó	3
I. A Világmegváltó munkatársai	5
II. A tevékenység szelleme	10
III. Apostoli önzetlenség	17
IV. Az a sokszor félreértett szent „egykedvűség”	22
V. „Mindenben Istent kell megtalálnunk...”	26
VI. A jezsuiták és a misztika	31
VII. Egyetemes szellem	39
VIII. A valóságok érzéke	44
IX. A ma emberei a jövő Krisztusáért...	54
X. A jezsuiták humanizmusa	57
XI. Harcos szellem	62
XII. A kereszt és az áldozat szelleme	66
XIII. A szeretet szelleme	75
XIV. „Ti szerettetek engem	80

